

NAPREDNA MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:

DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXIII.

LETO: II.

ZVEZEK: 1.

NAPREDNA MISEL

IZHAJA KOT DVOMESEČNIK IN STANE V NAROČBI NA LETO
5 KRON, ZA DIJAKE 4 KRONE, POSAMEZNE ŠTEVILKE 1 KRONA

132882

NAPREDNA MISEL JE EDINA SLO-
VENSKA NAPREDNA KULTURNA
REVIJA. NAPREDNI SLOVENCII!
NAROČAJTE, ČITAJTE IN ŠIRITE
„NAPREDNO MISEL“!

ROKOPISI SE NAJ POŠILJAJO NA NASLOV UREDNIKA, NAROČ-
NINA PA NA UPRAVNIŠTVO NAPREDNE MISLI, PRAGA IV., Č. 257.

Blagorodje!

»Napredna Misel« je stopila v II. letnik. Potrebni njene naprednomislečemu, zavednemu Slovencu ni treba dokazovati, ko je s svojimi vspehi v I. letu dokazala ne le upravičenost svoje eksistence, temveč tudi to, kako velik pomen ima taka revija za slovensko napredno gibanje.

Nasprotniki napredne misli na Slovenskem so sistematično ispodkopavali tla našim narodnim in naprednim idealom, za katere se bijemo in doprinašamo žrtve v prepričanju, da s temi idejami slovenski narod vstane k novemu življenju.

Zavedajoč se pomena, ki ga ima revija za razširjanje idej, naši nasprotniki z velikimi žrtvami vzdržujejo svoje revije, ki jih skušajo razširjati celo med naprednjaki.

Podpisano izdajateljstvo je z značnimi žrtvami vstvarilo za vse napredne kroge revijo, ki ima nalogo razširjati in braniti naše narodne in napredne ideale pred napadi nasprotnikov. V tem oziru moremo pokazati že na lepe vspehe I. letnika. O idealih naših se nasprotniki ne upajo več govoriti s posmehom in zaničevanjem, kakor doslej. Napredni Slovenci! Naš cilj bo pa še le dosežen, kakor bo sleherni Slovenec z navdušenjem priznaval ideje narodnosti in naprednosti.

»Napredna Misel« s svojo nizko ceno dokazuje, da je nesebično podjetje, ki ima namen služiti dobri napredni stvari. Zato pričakujemo tudi od Vas za napredno stvar male podpore, katero ji iskajete s tem, da se naročite na »Napredno Misel«.

V PRAGI, meseca julija 1913.

Za izdajateljstvo „Napredne Misli“

Dr. M. Rostohar.

MIR.

30. maja popoldne so mirovni pooblaščenци v londonski Šentjakovski palači sklenili mir. Vojna, ki je celih osem mesecev divjala na Balkanu, je torej končana.

Velikanske so njene žrtve. Osvobojeno staro slovansko ozemlje namakajo potoki človeške krvi, je posejano s trupli junakov. Grobišče se vrsti za grobiščem; v njih počivajo nade mladih balkanskih narodov, ki so skoro izkrevaveli za svojo svobodo. Verujoč v lastne sile, z jasnim pogledom in vstrajno idoč za velikim ciljem, da osvobode in objamejo svoje brate, ki so ječali pod jarmom osmanskega tiranstva, so dosegli ta cilj. Danes sije balkanski raji solnce svobode.

Bulgari in Srbi se kot viteški zmagovalci vračajo z bojišča, na katerem se je za večne čase odločila usoda najstrašnejšega sovražnika južnih Slovanov. Osmanska moč v Evropi je uničena; nič več ne bo ovirala svobodnega razvoja slovanskih narodov na Balkanu.

V splošnem so slovanski vspehi na Balkanu mnogo večji, kakor so se Bolgari in Srbi sami tega nadejali; bili bi pa še večji, ko bi ne bila v zadnjem trenutku posegla vmes zelena zavist sovražnikov Slovanstva. Največi realen uspeh je pač ta, da so si balkanski zavezniki osvojili približno 300.000 km² bivšega turškega ozemlja, t. j. ravno toliko, kakor obsega cela avstrijska državna polovica monarhije. Če pomislimo, da od Napoleonovih dob nobena vojna v Evropi ni imela za posledice tako velike izgube ozemlja, se nam ta efekt balkanske vojne pokaže še le v svoji pravi veličini. Mogočni turški državi, pred katere močjo se je nekdanj tresel sam Dunaj in so trepetali Nemci in Madžari ravno tako, kakor južni Slovani, je ostalo na evropskem kontinentu samo glavno mesto z ozkim pragom... Turško je danes le še azijska država, katere čakajo tudi na tej površini težke krise in izkušnje. V tem ravno je velik političen pomen balkanske vojne za vse Slovanstvo, ki bije danes odločilen boj za svojo bodočnost v Evropi. V balkanski vojni namreč ni bila le premagana osmanska moč, ampak doživela je občuten poraz tudi vsememška politika, ki že od dob Otonov zasleduje tendence nemškega svetovnega imperija, zakaj stremjenja nemškega političnega univerzalizma so se opirala poleg Madžarov glavno na Turke. Nemška politika je danes v težki dilemi: ali odreči se idealu svetovnega imperija, ali pa izvati odločilno vojno med Slovanstvom in Germanstvom, katero Nemci predvidevajo in

jo je v njih imenu za bodočnost napovedal sam državni nemški kancelar. Vso evropsko časopisje je komentiralo njegov govor; nekateri časniki so ga obsodili kot preračunjeno militaristično agitacijo. Bodisi kakorkoli, resnica je, da iz tisočletnih konfliktov med Slovanstvom in Nemštvom je mogoče samo dvojje izhodišče: ali pot izravnave med interesi nemškega naroda na eni in interesi slovanskih narodov na drugi strani, — kar je mogoče le pod pogojem, da se Nemci odreko svojim imperialističnim nakanam — ali pa svetovna vojna, ki bo odločila o usodi obeh ras za vso bodočnost. Danes slovanskim narodom ni treba več zreti s tako skrbjo v bodočnost kakor doslej, zato pa se tem bolj vznemirjajo Nemci in njih zavezniki Madžari. Njihova politika je nasilje in nemoralnost; proti tej politiki je naperjen boj zatiranih slovanskih narodov. V tem je tudi njih moralna premoč in moč, katere ni moglo streti nobeno nasilje.

Za avstro-ogersko monarhijo in s tem posredno tudi za Slovane je nastala popolnoma nova politična konstelacija. Za Avstrijo, katere politika se je opirala v znatni meri na sporazum s turško državo, je nastal v balkanski zvezi docela nov političen faktor, s katerim bo morala računati na znotraj in na zunanaj. Monarhija je dobila v znatno ojačeni Srbiji za sosedinjo slovansko državo, s katero bo morala svoje stare spore in razpore na kak način poravnati — in kakor razmere že danes kažejo, more jih v lastno korist najbolje poravnati po dobrem, na ta način, da napravi Srbijo za svojo zanesljivo zaveznico, katere pomoč bo v vsakem bodočem sporu z Italijo zelo potrebovala. Za avstrijsko-srbsko entento so dani vsi pogoji, zakaj monarhijo vežejo po njenem slovanskem prebivalstvu na jugu takorekoč krvne vezi s Srbijo. Fakt sam, da ima avstro-ogerska monarhija v svojih državnih mejah velik del srbskega prebivalstva, ne mora biti nepremostljiv prepad med eno in drugo državo. Tudi Rumuni, Nemci in Italijani prebivajo v monarhiji in vendar ima Rumunska, Nemčija in Italija tesno alijanco z Avstro-ogersko državo. Naravno, da jo imajo, ker se ž njo etnografično zrašene. Med Avstrijo in Srbijo oziroma balkansko zvezo pa more nastati res prirščno razmerje le tedaj, ko bodo južnoslovanski narodi v monarhiji postavljeni na isto pozicijo, na kateri se danes nahajajo Nemci in Madžari, to se pravi, ako se izvede doma popolna ravnopravnost narodov, kar je življensko vprašanje avstro-ogerske monarhije. V tem dejstvu zadobe naša ustavno nam zajamčena narodna prava svojo realno moč, ki bo lahko dala slovenskemu narodnemu življu v bodočnosti nov, doslej nepoznan razmah.

Velik je bil boj balkanskih Slovanov, velike so tudi njegove posledice; žal da jih Srbi in Bolgari niso v enaki meri deležni. Srbi se vračajo v primeni z Grki in Bolgari prikrajšani na materialnih uspehih, toda ne po lastni krivdi, ampak po zaslugi nemško-madžarske diplomacije, ki je skušala kar najobčutnejše prikrajšati Srbe na vojnih vzpehih. Albanija ne bo provincija srbske države, ki je upravičeno iskala naravnega izhodišča na jadranskem morju; vendar glavni cilj so Srbi dosegli, ko so osvobodili svoje brate izpod turškega jarma. Izkazali so se kot zdrav, junaški narod, kar je njih vpliv in veljavo za bodočnost neizmerno povečalo pred prijatelji in sovražniki srbskega naroda. Ta moralen uspeh, ki izravnava njih materialne nevspehe, je v veliko dobro tudi ostalim slovanskim narodom, predvsem Hrvatom in Slovencem. Njih upanje v končno zmago se je dvignilo, v tem bomo črpali novih sil za nadaljno narodno delo, drzna agresivnost sovražnikov Slovanstva pa je zajezena; to se pozna že na pisavi serioznejšega nemškega in madžarskega časopisja. Ojačenje narodne samozvesti posameznih slovanskih narodov, posebno južnih, in splošne slovanske zavesti, je faktor, ki bo v znatni meri odločeval v nadaljnjih bojih za ravnopravnost in svobodo narodov v avstrijski monarhiji. Za to se tudi Slovenci s svojega narodnega stališča lahko veselimo uspehov balkanskih Slovanov.

Ti veliki uspehi, ki nam jih danes kaže balkanska vojna, pa niso le efekt slepe vojne sreče, temveč so rezultat večletnega smotrenega dela. Balkanski zavezniki so vojno začeli, ko so si bili svesti, da so izpolnili vse pogoje, ki omogočajo vojni uspeh. Bolgari in Srbi niso le vojaško vežbali in moderno oboroževali svojih armad, temveč so tudi vzgajali narod za veliko idejo osvoboditve mučenih bratov. Tako so ga ž njo prepojili, da je šel s srčnim navdušenjem pevaje v boj. Kar so dovršile srbska in bolgarska armada v nekaj mesecih, to se je pripravljalo desetletja s podrobnim delom, katero se je vršilo kos za kosom sicer javno, toda brez hrupa, zato ga celo vohuni niso videli. V tem je tudi vsa skrivnost te tajne sile in teh nepričakovano lepih uspehov na balkanskih bojiščih. S tem pa so nam Slovencem ter Hrvatom zapustili Srbi kakor Bolgari lep zgled, kako si more samozavesten narod, ki hoče živeti a ne umirati za druge narode, s podrobnim in vstrajnim smotrenim delom sam pomagati in si vstajati lepšo bodočnost. Pomagali so si in zmagali so zato, ker so zaupali lastnim silam in ker so se zanašali na svoje premišljeno delo. Bolgarski kakor srbski narod sta dokazala, da tudi številno

majhen narod lahko postane velik, tako da ga občuduje cel svet. Da, velik je danes srbski narod, velik v svoji narodni zavesti, moralni sili in delu; pred njim izgledamo Slovenci s svojimi večsto prošnjami za dobre službe v novi srbski državi — kakor požrešen reptil, in to po zaslugi naših radikalnih Jugoslovanov. Srbski narod ima danes večih vrednot, kakor so dobre službe, katere vlečejo danes toliko navdušenih Jugoslovanov na jug. Srbski narod ima neprecenljivih moralnih vrednot, kakeršnih naš narod najbolj potrebuje. Vzemimo si jih za vzgled in delajmo požrtvovalno doma, na trdi slovenski zemlji — če tudi pri skromni eksistenci, da doživimo tudi Slovenci kedaj svoj veliki dan združene — svobodne Slovenije!

Balkanska vojna je končana. Zdi se, da se Srbi in Bulgari še niti prav ne zavedajo, kako velika je zmaga, ki so si jo priborili z združenimi močmi; zdi se, da se tudi ne zavedajo, kaj ta zmaga pomeni za nje in za vse Slovanstvo, ker drugače bi bil sedanji srbsko-bolgarski spor nemogoč. Vojna med Srbi in Bolgari se nam zdi nekaj tako grdega in obenem strašnega, da si je skoraj ne moremo misliti. Slovenci, ki smo jih s strahom za njih bodočnost v duhu spremljali na bojišče in smo med prvimi polagali iz svojih skromnih sredstev na žrtvenik slovanske vzajemnosti, danes Srbom in Bolgarom kličemo s prirojeno slovensko odkritosrčnostjo: bog jim daj pravično pamet!

Epilog.

Ko smo pisali ta uvodnik, nismo mislili, da se bo balkanska vojna kančala z bratromornim bojem. Na Balkanu, tam, kjer so pred kratim časom še bojevali Srbi in Bulgari ramo ob rami za svobodo slovanske raje, danes si stoje Srbi in Bolgari nasproti kot zakleti sovražniki. Na bojišču, kjer leže v skupnih priprostih grobovih srbski in bolgarski junaki svobode, prelivajo zopet kri Srbi in Bolgari. Slovan proti Slovanu, Srb proti Bolgaru stoji v divjem sovraštvu motreč drug drugega in gleda, da mu porine bajonet v srce. Kako žalosten konec je vzela slavna balkanska vojna, kako kruto je prevarano jugoslovansko navdušenje! Danes, ko krvavi srce vsakega Slovana nad jugoslovansko tragedijo, nočemo preiskovati, koga zadene na tem sločinu večja krivda. Grešilo se je na obeh straneh; Bolgare in Srbe zadene krivda, pa tudi nesreča, ki jo nosi v sebi srbsko-bolgarska vojna.

Za nas Slovence je to trpka prevara in ob enem nova izkušnja, da se ne smemo zanašati le na Jugoslovanstvo, ampak v prvi vrsti na lastno narodno delo in čujetnost.

SLOVANSKA KRIZA.

Slovanska misel se nahaja v veliki krizi, katere najkonkretnejša oblika je danes srbsko-bolgarski spor oziroma vojna. Prednedavnim je nekdo to krizo sarkastično označil kot »strašni ilirski dnovi Srbov in Bulgarov«. Prav primerna označba za ta najnovejši izrodek reakcionarnega panslavizma, kateremu pravimo na slovanskem jugu ilirizem. Pač ni poštenega Slovana, ki bi se ne zgražal nad tem, kar se danes godi v Macedoniji med Srbi in Bolgari. Vendar vzdihovati in obupovati nam nič ne pomaga, treba je živeti in komur je mar življenja, ta se vzravna nad potrlostjo in mu gre iskati novih tal, kjer bi se lepše razvijalo kakor je vspevalo na starem, plitvem peščenišču. To velja tudi o slovanski misli, ako hočemo, da nam ostane prava gibajoča sila in kot taka ohrani svoj življenski pomen med posameznimi slovanskimi narodi.

Prvo načelo vsega napredka je, odkritosrčno si pripoznati napake, da se jih kot škodljivih blodenj otresemo. Tudi o panslavizmu je treba kritično premišljati in brez vsakih ovinkov si enkrat povedati, da od panslavizma Slovani zastonj pričakujemo tega, po čemer hrepenimo, namreč one aktivne vzajemnosti in bratstva med slovanskimi narodi, ki se izkazuje v dejanju, ne le na slovanskih banketih in slavnostih, v kritičnem trenutku po odreče.

Panslavizem nam ni nobena dogma, v katero moramo slepo verovati, ampak nam je le to, kar faktično je, namreč socialna ideja, ki se je porodila še le v dobi romantike in od katere pričakujejo nekateri Slovani svojo narodno rešitev. To je torej stvar, o kateri se mora svobodno razmišljati in razpravljati, ne da bi se človek zato izpostavil kruti obsodbi kake jugoslovanske inkvizicije.

Vzrokov imamo dovolj vsi Slovani, da o panslavizmu trezno premišljujemo; njegovi dosedanja nevspehi so naravnost kričeče svarilo k treznosti. Panslavistična ideja ni mogla razrešiti rusko-poljskega spora, ni mogla združiti obeh narodnih vej Čehov in Slovakov, ni mogla zabraniti razcepitve ruskega naroda v velikorusko in malorusko panogo in končno ni mogla zabraniti srbsko-bolgarskega spora in krvave medsebojne vojne. Srbski in bolgarski Sokoli, politiki in oficirji, ki so se lani v bratski ljubezni objemali v Pragi in so se še pred kratkim časom skupno bojevali proti Turkom, se danes koljejo med seboj v divjem so-

vraštvu. Kako je to mogoče? Na to vprašanje si je treba dati odgovor; tak odgovor, ki nam pokaže iz dosedanjih težkih kriz Slovanstva kakšno sigurno izhodišče v bodočnost, ne pa, da se medsebojno zmerjamo s turkofili, albanofili in srbofobi, in da enkrat odrekamo slovanstvo Rusom in Poljakom, potem Bolgarom, Čehom in nazadnje še samim sebi —

Kdor veruje v Slovanstvo, ta išče za nje danes trdnejših temeljev kakor je panslavizem oziroma ilirizem. Že v svojem članku »Aforizmi o slovanski vzajemnosti«^{*)} sem določno povdaril, da so sedanji temelji Slovanske vzajemnosti trhli, da zdrava misel slovanske vzajemnosti trpi na panslavističnem reakcionarstvu in da je zato treba iskati novih načel, če nočemo, da bo doživela ideja slovanstva povsod takih koncev, kakor doslej na Poljskem in na Balkanu.

Recimo najprej, kaj je panslavizem. Panslavizem je misel, da bi se vsi Slovani spojili v eden narod z enotno kulturo in enotnim kulturnim jezikom. To je bila prvotna koncepcija Kollarjevega^{**)} panslavizma, ki se je razširila po češkem, poljskem, ruskem in južnih slovanskih deželah. Direkten izrodek tega panslavizma je, kakor znano, tudi Gajev ilirizem, ki je hotel, da postanejo vsi južni Slovani eden narod ilirski. Iz tega panslavizma pa so začeli poganjati kmalu tudi ostale, mnogo prvotnejše kali univerzalizma, namreč verski in političen univerzalizem. Na ruskem se je pojavil najprej v konkretni obliki v takozvanem panrusizmu, t. j. vsi Slovani morajo prevzeti ne le rusko narodnost, ampak tudi rusko pravoslavno vero in rusko samodržstvo; torej eden narod, ena vera, ena država realizirana v ruski narodnosti. S tem je zadobil panslavizem še le svojo konkretno obliko. Kollarov panslavizem je bil za posamezne slovanske naroda nič več ko mistična pridiga o posmrtnem življenju v slovanskih nebesih. Naravno, da je tak panslavizem naletel že od kraja na hud odpor pri napredno in demokratično mislečih Slovanih, kakor n. pr. pri K. Havličku, ki je panslavizem načeloma zavrgel, postavil na mesto njega demokratično idejo slovanske solidarnosti in s tem enkrat za vselej razrešil češki politiki aktualno vprašanje slovanstva.

Slovenci smo bili doslej le v nekaki stalni pasivni rezistenci proti panslavizmu, toda še do danes si ga nismo načelomo razrešili, zato se nam pojavlja periodično, kakor kronična bolezen.

^{*)} Glej Napredna Misel, šte. 5. Članek je izšel tudi češko v: Studentská revue, let. VI. šte. 7.

^{**)} Glej K. Havlička politické spisy díl I. c. 4.

Danes nam Slovencem ni treba toliko govoriti, da smo Slovani, kakor premišljati o tem, kakšni Slovani moramo biti.

Pri presojanju panslavizma, to je panrusizma kakor ilirizma izhajamo iz sledečih resnic:

Prvič, nam je nepobitna resnica, da kakšen slovanski narod ne eksistira, ampak eksistirajo le slovanski narodi. Slovan ne pomeni to, kar Slovenec, Srb, Bolgar, Čeh, Poljak, Rus etc. temveč beseda Slovan je zgolj etnografično in filologično generalno ime za vse živeče slovanske narode. Ravno taka nepobitna resnica nam je, da ne eksistira noben jugoslovanski narod. Jugoslovan je zopet le ožji etnografični in filologičen generalen naziv za jezikovno in kulturno sorodnejše narode: Slovence, Srbo-Hrvate in Bolgare. Trditi, da so Slovenci, Srbo-Hrvatje in Bolgari eden narod, se pravi negirati realno življenje teh narodov in na mesto njega hipostazirati fiksno idejo jugoslovanstva. Da so ljudje, ki nočejo viditi razlike med temi narodi, in katerih čustvo je enako razdeljeno na vse južne Slovane, to čisto ničesar ne more izpremeniti na dejstvu, da jugoslovanskega naroda ni. Tudi religija ima svojo mistiko; nabožen človek — da ne bo pohujšanja, recimo Hotentot veruje v nadnaravna bitja, jih časti, moli, jim zažiga bogate darove in pričakuje od njih pomoči, vendar vsi trezno misleči ljudje vemo, da ta bitja nikjer ne eksistirajo razun v človeški fantaziji.

Taka mistika je tudi dozdevni jugoslovanski narod, katerega eksistenco baje le čutimo v svojem čustvu.*)

Narod je vendar več, kakor fiksna ideja, in njegova eksistenca mora biti dana ne le v naši fantaziji in čustvu (mistika), ampak mora biti realno izražena v konkretni obliki socialnega življenja. In kdo treznomislečih bi hotel danes trditi, da je slovensko življenje obenem življenje srbskega ali bolgarskega naroda? Ali niso to tri socialni organizmi s svojim lastnim življenjem, s svojo lastno zavestjo in voljo? Živa socialna individualnost, ki hoče to življenje ohraniti in ga razvijati? Brezdvoma. Nepremagljiv odpor proti ilirizmu, ki za Prešernovih dob ni bil nič manjši, kakor je danes, je tudi dokaz, da Slovenci kot narod nismo Srbo-Hrvatje in da smo se svoje narodne individualnosti zavedali že v časih, ko je bilo naše narodno oziroma kulturno življenje še v prvem razcvetanju. Prešern je govoril v imenu celega slovenskega naroda, ko je kot Slovenec zavrgel ilirizem in označil Vrazovstvo kot renegatstvo. Prešeren ni le največji slovenski pesnik, ampak

*) Tako nam nek starejšina v Omladini dokazuje eksistenco jugoslovanskega naroda. Mož gotovo še nikoli ni nič slišal o sociologiji.

je kot tak tudi največi slovenski separatist, da govorim v terminologiji današnjih Ilircev. Vsa slovenska kulturna generacija je šla za njim: od Gregorčiča pa do Cankarja in Zupančiča. Zakaj? Zato, ker so čutili resnico, katero je izrekel Prešeren. Ali Prešeren ni bil dober Slovan, zato ker se je zavedal, da je sin slovenskega, ne pa ilirskega naroda? Bil je Slovan; bil je Slovan ravno zato, ker se je zavedal svoje slovenske narodnosti. Vse, kar je naredil kulturnega za slovenski narod, je storil obenem za Slovanstvo. Danes se navdušujemo zanj ne le Slovenci, ampak tudi Srbi in Hrvatje, Čehi in Rusi, kljub temu da je bil separatist! In »veliki« Ilirec Vraz? Danes ga niti Hrvatje, katerim na ljubo je izdal slovenski narod, posebno ne cenijo več. Slovensko navdušenje je oni fundament, iz katerega je izrastlo vse to, kar ima pravo kulturno vrednost. Slovenska narodna zavest je ona sila, ki nas je dvignila iz neformirane socialne mase v kulturni narod, ne pa ilirizem. Kdor trdi, da je slovenska kultura plod separatizma, ta je slovenskemu narodu t u j e c, ki se ni rodil iz njegove srčne krvi.

To smo morali na tem mestu poudariti, da ne bo dvoma o tem, da smo Slovenci narod, ravnotako narod, kakor so Čehi, Poljaki, Rusi, Bolgari in Srbi. Tisti Slovenec, ki pravi, da hoče vstrajati pri svoji narodnosti in da jo kot veren sin svojega naroda hoče braniti proti vsakemu naskoku od katerekoli strani, je ravno tak separatist, kakor je Čeh, Poljak, Rus, Srb ali Bolgar, ki vstrajajo pri svoji narodnosti; čisto naravno, da vstrajajo, zakaj kakšne splošne slovanske ali jugoslovanske narodnosti, h kateri bi se prištevali, ni in je tudi nikoli ne bo.

Te resnice so velevažne, in si jih je treba dobro zavedati, če hočemo trezno razmišljati o slovanstvu.

Z ozirom na te resnice, katere mora priznati vsak, ki ne veruje na mistične izmišljotine, ampak v realne stvari, trdimo, da pravi Slovan more biti le ta, ki se svoje narodnosti zaveda, svoj narod ljubi, zanj živi in dela. Kdor pravi, da noče biti tak »separatist« in noče delati za svoj narod, ter govori le o Slovanstvu, ta je najslabši Slovan. Kdor se ne more navduševati več za svoj narod in ga gorko ljubiti, ta sploh ne ljubi nobenega naroda, in slovanskega oziroma jugoslovanskega še posebno ne, ker ga ni. Kdor hoče delati za Jugoslovanstvo, mora delati doma med svojim narodom. Kdor hoče prav ljubiti Jugoslovane, mora najprej ljubiti svoj slovenski narod, ker je integrirajoč del Jugoslovanstva. V pojasnitev tega vzamemo konkreten vzgled iz današnjega jugoslovanstva.

Danes vemo več o Odrinu, Lozengradu, Kumanovu in Skadru, kakor pa o Celovcu, Beljaku, Celju in Mariboru; danes poznamo skoro natančnejše balkanske posicije kakor pa naše slovenske postojanke na severu in jugu. Organizirajo se dijaška potovanja na Balkan, vendar bi bilo nam Slovencem potrebnejše poznati poprej svoje narodne meje, svoje narodne postojanke. Ali bodo vzdržale silen naval ali padejo, če jih v pravem času ne podpremo, kateri Jugoslovan se danes za to briga? Zbirali smo za jugoslovanske brate; tisočake smo imeli zbrane v nekaj dneh. Radi smo dali, mi sami smo prispevali, in zavarujemo se proti sumničenju, da delamo zaradi zbirke očitke. Ali kričeče dejstvo je, da nimamo istega srca, enako radodarne roke za svoje rodne brate, ki branijo slovensko zemljo. Danes hočemo biti samo Jugoslovani, svojo zemljo pa prepuščamo nezadostno zavarovano proti nemškemu in italijanskemu sovražniku. »Narodno-obrambno delo je neumnost« kriče Ilirci v svoji jugoslovanski navdušenosti.*) To so ne le slabi Slovenci, ampak tudi slabi Slovani. Ali ni vsak izgubljen kos slovenske zemlje obenem slovanska izguba?

Slovanstvo nam je le integrala živih slovanskih narodov, ne pa najvišja socialna enota, v kateri bi zginili posamezni narodi kot brezpomenbni drobci. Zato rečem: najprej sem Slovenec, potem še le Jugoslovan, ker le kot dober Slovenec morem biti dober Slovan. V svoji slovenski zavesti se še le prav zavedam svojega Slovanstva; v svojem narodu ljubim konkretno Slovanstvo, katero ravno iz moje narodne zavesti in narodnega čustva zadobiva življensko silo.

To Slovanstvo pa ni več noben panslavizem, ki hoče stati izven posameznih slovanskih narodnosti in jih hoče naravnost uničiti, da bi mogel sploh prospevati. Panslavizem, ki hoče, da iz posameznih slovanskih narodov nastane eden slovanski narod, je v bistvu protinarodni element, ker ne priznava vrednosti narodnosti vobče, ampak priznava le moč velikega naroda. To je surovi, brezobziren univerzalizem, ki mu ni mar toliko narodnega življenja, kakor pa političnega imperializma, katerega posledica je danes tudi srbsko-bolgarski spor, ki je nastal zaradi vladateljnosti enega slovanskega naroda nad drugim.

Panslavizem smatra narodnost le kot sredstvo v dosego viših političnih ali kulturnih namenov, ravno tako, kakor je

*) Dejstvo je, da oni del našega dijaštva, ki se najbolj navdušuje za jugoslovanstvo, noče ničesar slišati o narodno-obrambnem delu. Z njihovega stališča je to doslednost.

smatral absolutizem ali prosvitljena suverenost narode za orodje k ciljem od boga postavljenih vladarjev. Ta nedemokratičen ali reakcionaren element je glavna poteza panslavizma, za to je našel v ruskem samodržtvu vedno zavetja.

Tak panslavizem je tudi novoilirizem ali jugoslovansko kulturno edinstvo, ki glasi, da se imamo južni slovanski narodi odreči svoje narodnosti in spojit v nov jugoslovanski narod zato, da bomo vstvarjali višjo kulturo. Kultura se stavi torej kot višji cilj, h kateremu je narodnost zgolj sredstvo. Vprašajmo se le, kaj je kultura. Ali je kultura izven naroda? Ali se kultura vstvarja zato, da leži v arhivih, v knjižnicah, v muzejih? Ali ni kultura ravno pridelek narodnega življenja, pridelek, ki je namenjen zato, da more narod živeti in se razvijati v svojih generacijah?

Tako naziranje o narodu in kulturi je metafizika, ki neodgovarju življenju. To je nazor, ki korenini direktno v reakcionarstvu. Pravi demokrat, ko se ozira po svojem narodu, ne more prezreti tisoče našega ljudstva, ki hrepeni po kulturi in kateremu je kultura namenjena; nemore se postaviti na stališče egiptovskih kraljev, ki so tisoče ljudstva naganjali k zgradbam veličastnih piramid, da v njih poveličajo slavo svojih kraljev pred strmečim arheologom dvajstega stoletja. Kot naprednjak in demokrat perhoresciram tako naziranje, če tudi je bistven element jugoslovanskega edinstva, perhoresciram ga zato, ker ga ne morem združiti s svojo vestjo. Ponavljam: kot demokrat in naprednjak, kot Slovenec in kot Slovan zavračam panslavizem, ki se je v svojih dosedanjih (rusko-poljski-rusinski in srbsko-bolgarski spor) izkazal, kot notranji sovražnik celokupnega Slovanstva. Panslavizem je danes mrtva ideja. Kdor v Slovanstvo veruje, ta neveruje več v rešilno idejo panslavizma, ampak gleda novih potov, novih izhodišč iz krize, v kateri se danes nahaja Slovanstvo.

Mi vidimo to izhodišče le v pravem pojmovanju narodnostne ideje, katera kulminira v idealih naprednosti in demokratičnosti, t. j. v načelih enakovrednosti in enakopravnosti vseh slovanskih narodov od največjega pa do najmanjšega. Le ako se postavimo na ta načela, bo mogoče brzdati brezobziren egoizem močnejših narodov, ko se hočejo razširjati na škodo slabejših slovanskih narodov omalovažujoč njih narodno ekzistenco ter teptajoč načela prave slovanske vzajemnosti. Povedali smo že v »Napredni Misli«, kako je treba prav

pojmovati idejo slovanske solidarnosti. Da ne bomo tukaj tega ponavljali, odkazujemo čitatelje na dotična mesta.*) Danes so za Slovanstvo napočili važni dnevi, ki zahtevajo, da o njem resno in trezno premišljujemo in da vsak odkrito pove, če ve kaj pametnega; resnost položaja, v katerem se nahaja slovanska stvar pa tudi zahteva, da se opusti vsaka demagogična agitacija po dnevnem časopisju, katera kaže le, da nismo kos težkim vprašanjem, ki nam trkajo na duri in zahtevajo, da si jih Slovenci ujasnimo in razrešimo. Pri tem pa nismo pozabiti, da rešitev jugoslovanskega vprašanja obstoji za nas Slovence predvsem v rešitvi našega slovenskega vprašanja.

Poslanec Dr. VLAD. RAVNIHAR:

POTREBA ENOTNE NAPREDNE POLITIČNE ORGANIZACIJE NA SLOVENSKOM.**)

Bivše in sedanje »narodne stranke« se na celi črti umikajo prodirajočemu klerikalizmu. Tako je bilo na Kranjskem, je na Štajerskem, Goriškem in na Koroškem in bo v doglednem času na Primorskem. »Narodne« stranke na Slovenskem zgrajene poglavitno na temej u nacijonalizma, omejujejo svoje delovanje na obrambo slovenske posesti. Sempatja so tudi agresivne, hoteč priboriti izgubljene narodne postojanke na političnem gospodarskem in prosvetnem polju. »Kulturni boj« jim je tuj. Instinktivno pač čutijo, da ne gre prepuščati duhovništvu političnega vodstva ter izrabljati vere in njenih primočkov v politične svrhe, dasi ne odklanjajo duhovnikov kot političnih delavcev. Niso toliko anti-klerikalne, kakor neklerikalne. Boja v tej smeri ni treba, ker ni nobenega napadala. Ves drug položaj pa nastane, ko stopi klerikalizem na plan. Izprva tih, miren, skromen in nebojevit. Pripravlja si teren za prodiranje in naskok. Ako hoče zavladati, mora podreti dosedanjo politično organizacijo. Da ji odvzame zaslombo v širokih plasteh, jo proglasi za brez- in protiversko. Sebe istoti v vsej frivolnosti z vero in nje zaščitnikom. V boj pošilja cerkev in zakramente. Ljudstvo veruje tembolj, ker si protireformator zakriva lice s prosvetno masko, se ogrinja s plaščem narodnosti, ter obuva škorenj demokratizma. In hoc signo —

*) Glej »Napredna Misel« štev. 5.

**) Otvarjamo s tem diskusijo o veleaktualnem vprašanju in želimo, da se kar največ naprednih politikov prikladi k besedi. Uredništvo.

zmaguje. Ni težko to delo pri politično nezavednem in nerazsodnem ljudstvu. »Narodna« stranka vidi jasni svoje vrste, le še bolj inteligenca, v kolikor je pohlep po časteh in denarju ne žene v nasproti tabor, se oklepa njenega praporja, inteligentno delavstvo beži v socijalistični tabor. Stoprav sedaj se vrši diferenciacija od aklerikalne v odločno antiklerikalno smer. »Narodna« stranka izpremeni svoj naslov v »narodno-napredno«. Izrecito protiversko, prav rečeno proticerkevno, ker vidi hierarhijo korakati na čelu klerikalizma, pa je le skrajno levo krilo. Stoječ še vedno predvsem na temelju nacionalizma je »narodna in napredna« stranka napram zmagujočemu klerikalizmu v odločno obrambni poziciji. Le tuptam stopa v ofenzivo, toda brez določno izrazite smeri in brez sistema.

S temi širokimi potezami bi naslikali razvoj domačih političnih razmer na Slovenskem. Razvoj je enak v eni kronovini kakor v drugih, razlika je le časovna. Tudi Trst in Primorsko se mu ne umakneta. Povsodi vidimo dve struji, dve stranki, bodisi da ste organizirani ali ne, bodisi da nosite posebni imeni ali ne. Klerikalna na eni in le tej nasproti v obrambi stoječa druga stran.

Klerikalna je uvidela potrebo in možnost, da si je v vseh deželah, koder prebivajo Slovenci, dala enotno organizacijo in skupno ime: vseslovenska ljudska stranka. Ni li že s tem samo po sebi dan migljaj, da nasprotna stran stori prav isto? Brez dvoma bi se ojačilo njeno defenzivno stališče. Vsaka višja organizacija je napredek. Pomenja rasti in kopičenje energije. Dana je višja možnost, izbrati razumno in smotreno način in sredstva za enotno postopanje. Tudi na političnem polju je najvspešnejša taktika ona ofenzive. Ta pa je v danem položaju le mogoča, ako predvsem nasprotni višji organizaciji stavimo nasproti enakovredno silo.

Potreba enotne organizacije vseh narodnih in naprednih, četudi le neklerikalnih strank, nam mora biti političen aksijom. Nesamo z »naprednega« stališča, ki naj bi ga tem načinom učvrstili, še temveč z narodnega. Klerikalizem in nacionalizem sta si bistvena nasprotnika. Prvemu rabi ta le kot sredstvo v dosego pravih njegovih ciljev. Služi mu za etiketo. Konstatirati moremo, odkar je zavladal klerikalizem pri nas, veliko nazadovanje v narodnem oziru. Ozreti se nam je le na Koroško in Štajersko, da celo na Kranjskem so germanizaciji — vsaj v uradih — duri odprte na stežaj. Vsa vodilna mesta so v rokah Nemcev. V prejšnjih letih s težavo pridobljene mrvice pravice slovenskega jezika v uradih zopet iz-

ginjajo. Kdor ima količkaj intimnejšega stika z uradi, more potrditi, da to ni prazna trditev, ampak žal bridka resnica. Glede rabe slovenščine v uradih na Krajskem (!) smo padli za 30 let nazaj. To vse v dobi, ko »dela slovensko politiko« S. L. S., ki se ponaša in si laska, da ima c. kr. vlado spravljeno v žepu svojega telovnika. Ako moramo vzlic temu ugotoviti nazadovanje v narodnem oziru, tedaj pripušča to samo en sklep: vlada je uslužna klerikalni stranki za vse njene strankarske koristi, ki pa v nikakem oziru niso istotne z narodnimi koristmi, zato da ima proste roke v narodnopolitičnem pogledu. Dokazov za to trditev bi lahko navedli mnogo, za protidokaz bi bili hvaležni. Spričo temu nam postane obnašanje slovenske klerikalne delegacije na Dunaju povsem umevno. Njena navidezna, od njenega načelstva povrhu vsega tolikrat desavouirana, opozicija ima le namen prikriti dejanski položaj. Prodani smo. Docela se zavedam, da ne napravljam tega vzklika na kakem ljudskem shodu, ampak ob odgovoru na vprašanja, ki jih stavlja ta revija.

S tega vidika se mi vidi tem nujnejša združitev vseh narodno čutečih in mislečih ljudij po Slovenskem. Opasnost je velika. Treba nam je v naših vrstah vseskozi osvežiti narodni idealizem naših očetov, kakor ga danes srečavamo le še na periferiji. Mnogega, požrtvovalnega in nesebičnega podrobnega dela si niti misliti ne moremo brez tega bočila. Čisto nacionalno misel je treba izvleči iz stare šare, ki so jo bili vanjo vrgli materialisti. Zmožna je ustvariti velike čine. Ne hodimo po dokaze za resničnost te trditve v zgodovinsko preteklost, dogodki na Balkanu bodijo nam najnovejša priča. Nacijonalna ideja slavi danes prave trijumfe. In to tudi pri najstarejših narodih. Seveda Slovenci hočemo biti najmodrejši izmed vseh! Govorimo o Jugoslovanstvu, pričakujemo avtonomijo in federalizem, vprašam, smo-li pripravljeni na to? Smo-li zreli? Razcepljeni in razkosani, ne da bi poznali enotnega cilja, ne da bi videli smeri vodeče k temu cilju, ne moremo o sebi ni najmanj reči, da smo konsolidirani v sebi. Veliki dogodek, pa naj pride s te ali one strani, v tej ali oni obliki, bi presenetil največ — nas same. Moramo priznati — non parati sumus!

Prav zategadelj mi je to najvažnejši argument za zahtevo: na skupno organizacijo vseh »narodnih (naprednih)« strank. Vprašanje je, je li ta misel izpeljiva in možna, bodo li vse stranke, ki pridejo v poštev, mogle se izjaviti pritrdilno? Bode li n. pr. stranka Edinosti na Primorskem

smatrala že za umestno, da koraka v eni vrsti z narodno napredno stranko na Kranjskem? Je li že dan trenotek za enotni nastop narodne stranke na Štajerskem s kranjsko narodno-napredno? Kot odgovor na ta vprašanja bi se usojal vprašati, ni li že izvedena vsa naša neklerikalna prosvetna organizacija, ki sloni na istih načelih kakor so dana vsem v poštev prihajajočim polit. strankam? Najizrazitejše se pojavlja to pri sokolski organizaciji. Sokolstvo zasnovano na temelju nacionalizma, demokratizma in svobodomiselnosti ima svoje postojanke od kršne Istre pa tja gori do zelenih goric štajerskih. In Sokolstvo je danes s strani klerikalizma ena najbolj osovraženih organizacij, čeprav ni politična organizacija in ne vodi neposrednega boja proti klerikalizmu. Ne da se seveda tajiti, da je sokolsko delo zelo nevarno klerikalnim ciljem. Hočem reči s tem, da Slovenci, ki jih spaja sokolska organizacija, so lahko združeni tudi na političnem polju. Danes tembolj ko kedaj. Vse navedene stranke, izvzemi morda ono na Primorskem, so danes v hudem boju s klerikalizmom. Tudi narodna stranka na Primorskem ne bo varna pred njim, ki čaka le ugodnega trenotka, da napravi izpad. Čimprej ga prestreže s protizpadom, tembolje zanj. Izgledi — tudi slabi — uče. Podučna je zlasti polpretekla zgodovina naša. Glavo tiščati v pesek liki noj ne koristi nič. Mnenja sem torej, da je enotno politično združenje vseh protiklerikalnih ali vsaj neklerikalnih narodnih strank v tem trenotku mogoče in že dano po vsem položaju. Temu združenju naj bode temelj: nacijonalizem in demokratizem, taktika za boj proti protinarodnemu klerikalizmu pa bodi prepuščena organizacijam v posameznih kronovinah.

Dr. M. ROSTOHAR:

DESET LET V STRUJI.

I.

Dobrih deset let je minilo, kar se je pojavila na slovenskem pozorišču struja, ki je v svojem največim vrenju na Dunaju l. 1901 zadobila ime »narodni radikalizem«, ime, ki je bilo bolj slučajen, kakor pa karakterističen izraz bistvenosti struje, ki se da edino primerno označiti kot kulturni nacionalizem. Toda to je postranska stvar, zakaj struje in stranke, ki so stopile z elementarno silo na dan, so imele vedno več ali manj slučajen a ne karakterističen naziv.

Bistvo in ideje te struje ni mogoče deducirati iz naziva »narodni radikalizem«, ko so ideje in naloge spontano naraščale in induktivno razmnoževale njen program. V tem ravno je zapopaden dosednji razvoj narodno radikalne struje, ki je tako lep in zdrav pojav slovenskega javnega življenja, da se mi zdi potrebno, ozreti se na njen desetleten razvoj in pokazati, kakšen pomen ima ta struja za duševen preporod slovenskega naroda. V to se čutim poklicanega, tem bolj, ker sem bil intenzivno udeležen na njenih začetkih kakor tudi na njenih predpočetkih.

Narodno-radikalna struja se je pričela vidno pojavljati sicer na vseučiliščih od leta 1901. sèm, toda njega predpočetki segajo daleč nazaj v dobo srednješolskega gibanja. Na vseučilišču je zadobilo konkretno obliko to, kar je skrivaj kipelo v duši mlademu srednješolcu. Dušile so nas tedanje razmere, iz katerih je hotela mladina ven — na nova pota kulturnega slovenskega življenja.

Na slovenskih srednjih šolah se je prvič vidno pojavil nov napredek nekako pred 15 leti s knjigo »Na razstanku«, almanahom slovenskih abiturientov, ki je kazal določno stremljenje po duševni emancipaciji od tedanjih literarnih slovenskih razmer. Knjiga je zapustila trajne sledove, ker je bila obetajoč evangelij mladine, katera je iskala novih potov. Moram namreč še tukaj pripomniti, da so poznejši slovenski abiturienti večkrat poskušali izdati podobno knjigo, posebno resna je bila stvar l. 1901, ko smo imeli zbrano že vso snov. Vendar še predno je bil uredniški odbor v Kranju s sortiranjem gotov, nas je prehitela matura; pozneje smo si stvar premislili.

Najvažnejši činitelj tedanjega srednješolskega gibanja so bila tajna dijaška društva, kjer so se vežbali pisateljski talenti ali recimo rajši: vspodbujali in vzajemno podpirali s tem, da so z modernejšimi knjižnicami, kakoršne srednješolske ravno niso bile, in predavanji skrbeli medseboj za poglobljenje splošne izobrazbe. Zato je mladina v tisti dobi naravnost presenetila slovensko javnost s svojimi zrelemi nazori. Imponirala ji je in javnost je bila takorekoč razorožena napram nji. Zaradi tega je nova struja tako zmagoslavno in hitro nastopala, dasiravno je šla proti obstoječim razmeram. V Ljubljani je bilo tako društvo »Zadruga«. Bilo je vsaj izpočetka pretežno literarno in izobraževalno, pozneje pa je plavalo v političnih vodah. Kdo ga je osnoval, mi ni znano. Mene je uvedel v Zadrugo moj ožji rojak osmošolec, sedaj notar Anton Zevnik, ki je bil zvedel od Murna-Aleksandrova, da baje v meni bije pevska žila. Res je, da sem v mladosti pesmi delal,

izmed katerih pa je le nekaj objavljenih. In če bi me kdo hotel vprašati, zakaj jih ni prišlo več na svetlo, bi mu z mirno vestjo odgovoril, da v prvi vrsti zato, ker mi je bilo objavljati pesmi nekaj zelo odpornega. Pesnice so mi bile nekaj tako intimnega, da sem imel, kadar sem jih moral prebrati svojim najožjim prijateljem, občutek, kakor da sem pri spovedi. Ta odpor je bil trajen; niti ljubeznivemu dr. Fr. Lampetu, tedanjemu uredniku »Dom in Sveta«, nisem mogel dovoliti, da bi jih dal nekaj natisniti, če tudi me je zato pismeno prosil. Seveda sem imel takrat o njih najboljše mnenje.

Danes gledam na svoje pesniške proizvode edino s stališča literarnega historika in kritika, kakor da bi ne bili moji, zato lahko rečem, da jim ne pripisujem kake posebne vrednosti.

Muren, ki je stanoval z menoj v isti hiši, si je znal hitro pridobiti moje zaupanje. Njemu sem dajal svoje pesniške prvence v pregled in popravo. Bil mi je ojster kritik. Tako kritiko pa mladi pesniki težko prenašajo; tudi jaz sem imel večkrat težko srce. Poleg tega me je Muren vsak dan spraševal: no, ali imaš kaj novega? Meni so bila taka vprašanja od sile nadležna, vendar Muren je znal vedno sam kaj novega povedati ali pokazati, ako jaz nisem imel. Tako sva se dobro razumela.

V »Zadrugi«, ki je bila tedaj na Štefetovem stanovanju v Streliški ulici, se je začelo za mene novo, samostojnejše duševno življenje, namreč zavestno narodno in obenem opozicijsko proti tedanjim javnim razmeram na Slovenskem. Zdi se mi potrebno omeniti, da sta zahajala tedaj v »Zadrugo« politična opozicijska Kobler in Štefe, ki sta tudi pozneje v »Slovenskem Listu« zastopala strogo narodno stališče proti tedanjim političnim razmeram na Kranjskem. Mladina je »Slovenski List« rada čitala in je brez dvoma na njo vplival, dokler je glasil res narodna načela. Pravim, da se je mladina ravno iz »Slovenskega Lista« nasrkala narodnega radikalizma, ki je takrat kot tak predstavljal le novo politično taktiko in nič več. Zanimivo je, da so prvi narodni radikalci, ki so vsilili to ime tedanji dijaški struji, narodni radikalizem tudi razumevali in razlagali le kot novo taktiko v slovenski politiki, n. pr. v Edinosti. Tudi pozneje narodnega radikalizma velik del struje ni drugače zapopadel in ga še danes nekateri tako razumevajo. Meni je duh »Zadruge«, kjer je vladal takrat Koblerjev vpliv, probudil narodno čustvo in ga razvnel do skrajnih mej fanatičnosti.

Leta 1897. sem prišel kot četrtošelec v letnem tečaju v Kranj, kjer se mi je odprlo novo torišče med Kranjskimi tovariši. Dotlej

sem bil bolj opazovalec socialnega in društvenega življenja, kakršnega mi je nudila ljubljanska »Zadruga«. Ko sem se bil malo udomačil na zavodu, sem začel aktivno posegati v dijaško življenje na Kranjski gimnaziji.

Pogrešal sem dijaškega društva in storil sem sklep, da mu pomorem do življenja. Na kranjski gimnaziji sem imel več tovarišev, ki so bili dovzetni za lepo idejo, predvsemi J. Pretnar. Kmalu smo imeli društvo. V Straheči dolini pri Kranju smo si prisegli zvestobo. Začelo se je marljivo delovanje, ki je rodilo litografiran list »Brstje«. A komaj je izšlo nekaj števil, že nas je zgrabila usoda. Imeli smo v svoji sredi izdajalca V. R., ki je prelomil prisego in nas je ovadil ravnatelju. Seveda si je bil pred ovadbo zavaroval kožo. Štiriurni karcer je bil nasledek izdajalčevega dejanja. A nesreča nas ni potlačila; spletla je med nami še tesnejšo vez in postali smo si pravi pobratimi. Društva sicer tisto leto nismo imeli več, za to pa smo hodili ob sobotah skupno na sprehod v lepo kranjsko okolico in smo govorili o vseh pršanjih, ki so nam vznemirjala mlade duše. Ako smo imeli važnejše razgovore, smo šli daleč ven iz mesta, v Bitno ali v Žabnico blizu Škofje Loke. Delali smo to iz previdnosti, ker je bil v Kranju ženski policijski aparat tako razpreden, da dijak ni smel odpreti ust, da ne bi ravnatelj zvedel o njegovih »prevratnih« nazorih.

Prihodnje leto je prišlo na gimnazijo nekaj novih delavcev in gibanje je oživel iznova. Rojstna hiša J. Bleiweissa, kjer je idealno rodoljubje doma, nam je dajala udobno zavetje. To je bila namreč rodbina F. Sajovičeva. V društvu, ki je štelo nad dvajset članov, so se vršila vsako soboto predavanja in debate. Dolgo je v društvu vladala sloga. Končno pa so se pojavile med nami razlike v temeljnih nazorih. Čim bolj smo se namreč razvijali, tem jasnejše nam je bilo, da razpadamo v dve različni struji. Ena je zastopala individualno evolucionistično smer s tovarišem Jekovcom na čalu, druga pa je bila, rekel bi, narodna in reformatorična, z močnim socialnim akcentom. Ta je bila močnejša. Jaz sem se vedno smatral za njenega voditelja. Naš program je bil vseslovenski. Moji najvernejši prijatelji so bili E. Sajovic in Fr. Terseglav, ki so prinesli v društvo marsikako novo idejo; bili smo spojeni po idejah tako tesno, da si enega brez drugega ni bilo mogoče misliti. Po razkolu se je življenje v društvu okrepilo iznova. Na znotraj se je vršilo delovanje v mejah pesnikovanja, kritike, predavanj in debat. Slovenska književnost je bila vedno v nevarnosti, da se pomnoži za almanah pesnij in kritičnih študij.

No, do tega ni prišlo iz vzroka, ki sem ga že omenil na drugem mestu. Pri tem smo skušali kar največ talentov iz višjih razredov pritegniti k delu v posameznih klubih, ki jih je bilo sedem: izobraževalni, telovadni, pevski, češki, ruski, stenografični in plesni klub. Ne verujem, da bi bilo takrat na kaki slovenski srednji šoli tako živahno življenje, kakor v Kranju. Pri stranskih vratih Sajovičeve hiše smo smukali skrivaj in oprezno posamič noter in ven, kot revolucionarji. Naše shajališče je dobilo ime »Palais royal«; stanovanje Molove Mice pa, kjer so stanovali Jekovec, Terseglav in pisatelj teh spominov, se je zvalo revolucijski kotel. Razlika je v tem, da smo Sajovičevi hiši dali ime mi, naše stanovanje pa je izvolil tako nazvati ravnatelj.

Naše delo izven društva ni bilo nič manj intenzivno. Obstojalo pa je glavno v dopisovanju z dijaki po drugih slovenskih gimnazijah; jaz sem imel nalogo dopisovati z mariborskimi, celovškimi in beljaškimi tovariši. Najpridneje sva si dopisovala s V. Špindlerjem v Mariboru in J. Lučovnikom v Celovcu. Namen našega dopisovanja je bil, da razširimo vseslovenski program po vseh srednjih šolah. Samo z ljubljanskimi dijaki nismo imeli pisanih stikov. Iz kakih vzrokov, mi ni več znano. Tako smo si Kranjčani prisvojili nekako duševno hegemonijo.

Mogočna opora in vzpodbuda tedanjega srednješolskega gibanja je bila »Nova Nada«, katero so l. 1898 izdajali hrvaški dijaki. Hrvati so znali pritegniti tudi slovensko dijaštvo, tako da je imela »Nova Nada« kmalu več slovenskih kakor hrvaških naročnikov. Posebno kranjski gimnazijci smo se je poprijeli z vso vnemo. Imeli smo zaraditega konflikt z ravnateljstvom. Kot poverjenik »Nove Nade« sem se moral zagovarjati; ker nisem hotel izdati svojih somišljenikov in naročnikov »Nove Nade«, sem sedel sam čez nedeljo v šoli. Bil sem trdno prepričan, da trpim za dobro stvar. Takrat sem se bridko razjokal nad človeško hudobnostjo. Od »Nove Nade« pa kljub temu nisem odpadel. Ker ni bilo več varno, da bi prejemal cel zavoj »Nove Nade« za vse tovariše na svoje ime, sem naprosil gospoda Fr. Valenčiča, da se nam je posodil za naslovljenca. Gospod Valenčič naj mi to indiskretnost odpusti. Še danes sem mu za to uslugo hvaležen.

Tudi shodi in sestanki slovenskih in hrvaških »Nadašev« so povspešili slovensko mladinsko gibanje in so mu vtisnili znak jugoslovanstva. Največi teh shodov se je vršil na Viču pri Ljubljani, kjer so se zbrali zastopniki slovenskih srednješolcev z vseh krajev in pa odposlanci hrvaških tovarišev.

Shod sta priredila in vodila Slovenec Anton Kristan in Hrvat Milan Marjanovič. Na shodu sem govoril v imenu kranjskih gimnazijcev Nadašev in zahteval, da se uredništvo »Nove Nade« ozira tudi na slovenščino v pravi meri in priobčuje več slovenskih stvari; dalje sem predlagal, da se ustanovi pri »Novi Nadi« poseben slovenski uredniški odbor, ki bi določeval, kaj naj se natisne iz slovenskih prispevkov. Predlog je bil sicer enoglasno sprejet, toda v Zagrebu se po njem niso ravnali.

Poleg tega so se vršili tudi zaupni sestanki, kjer se je razpravljalo o načelnih vprašanjih, o organizaciji in uredniških zadevah. Teh sestankov sem se sicer redno udeleževal, najpomembnejši za me pa je vsekako oni, ki se je vršil v Zaprešiču na Hrvaškem, nadaljeval pa v Zagrebu in je trajal tri dni. Tukaj sem še le zvedel, da Nadaštvo ni nobeno specifično hrvaško ali celo jugoslovansko gibanje, ampak refleks českega realističnega gibanja. Pač karakteristično za naše tedanje duševne stike z najkulturnejšim slovanskim narodom, da smo njegove ideje in kulturna stremjenja sprejemali preko Z a g r e b a!

V Pragi je namreč v tistih časih študiralo nekaj najboljših hrvaških dijakov, katere je znal Masaryk s svojo imponujočo individualnostjo navdušiti. Masaryk jim je vdahnil kritičnega in reformatorskega duha ter jim vzbudil samozavest. Ta duh je vel tudi iz »Nove Nade«, zato je našla toliko odmeva med slovensko mladino. Iz Zaprešiča sem šel v Zagreb, kjer smo se sešli z Radičem in Nikoličem, hrvaškimi visokošolci iz Prage. Takrat sem prvič slišal o Masaryku in o realizmu, o katerem so Hrvati mnogo govorili, toda tako nejasno, da sami sebe niso razumeli. Kregali so se cel dan med seboj, kdo prav razumeva realizem. Samo v tem so soglašali, da njegova glavna ideja je internacionalizem. Odkrito rečeno, jaz iz teh debat nisem mogel priti na jasno, kaj pravzaprav je realizem. Meni je bilo že ime realizem zoperno, kot internacionalizem pa še posebno, ker sem prisegal na idealizem in narodnostno idejo. Z idejami Masarykovega »realizma« so nas slovenski visokošolci iz Prage seznanili še le leta 1900, ko so priredili v Narodnem domu v Ljubljani dijaški shod, torej potem, ko je »Nova Nada« že zdavnaj propala. Shod je bil po debatah precej podoben onemu sestanku v Zagrebu. Slovenski srednješolci smo šli z shoda skrajno nezadovoljni.

Na Hrvaško v Zaprešič sem bil šel z največim navdušenjem in najlepšimi nadami, nazaj pa sem prišel potr in razočaran; in sicer zaradi tega. Na slovenskih srednjih šolah je bilo mnogo talentov, ki so hoteli svoje zmožnosti pokazati v dijaškem listu

»Novi Nadi«, katero so de fakto vzdrževali skoro edino slovenski srednješolci z naročnino. Pripomnim, da »Nova Nada«, kakor se je na sestanku v Zagrebu pojasnilo, ni imela niti $\frac{1}{3}$ plačujočih naročnikov na Hrvaškem; slovenski poverjeniki pa smo po vinarijih zbirali naročnino, katero smo tudi točno odpošiljali. Ko sem na omenjenem sestanku sklicujoč se na enak sklep Viškega shoda izrekel zahtevo, da se ustreže želji pisateljujočih slovenskih Nadašev, so mi Hrvatje jadrno odgovorili, da je vseeno, če ima »Nova Nada« več hrvaške ali slovenske vsebine, saj smo Slovenci le planinski Hrvatje. Oblila me je mrzla pôt, začutil sem vso neodkritosrčnost slovensko-hrvaškega bratstva, kateremu smo še na Viškem shodu napijali. Dopovedovali so mi na dolgo in široko, da je za Slovence nujno potrebno, da se med slovenskim dijaštvom razširi znanje hrvaščine in da se Slovenci polagoma spojimo ž njimi v veliki narod Hrvatov.

Niti primerne besede nisem našel, tako sem bil presenečen. Imel sem občutek, kakor da me je lastni brat prevaral in izdal sovražniku. Silili so me, naj ostanem še nekaj časa v Zagrebu in predlagali, da skupaj malo pokrokamo. Odšel sem iz Zagreba brez slovesa in mahnil sem jo peš preko Samobora naravnost domov. Šele sedaj sem prav vzljubil svoj materin jezik. Čitati sem začel z veliko vnemo slovenske pisatelje, posebno Levstkov jezik me je zanimal.

Od »Nove Nade« sem dobil potem še mnogo pisem, v katerih so me vzpodbujali, naj razširjam »Novo Nado« in pridno pobiram naročnino za naprej, ker nujno potrebujejo denarja. Ta pisma so nas zelo disgustirala. Navdušenje za »Novo Nada« se je med nami polagoma ohladilo, kmalu na to pa je »Nova Nada« prenehala izhajati.

To je nepobiten dokaz, da so Hrvatje naše jugoslovansko navdušenje izrabljali zase. Kako je bilo v drugih slučajih ne bom tukaj pripovedoval.

Te izkušnje pa niso bile brez dobrih posledic; iztreznili smo se z jugoslovanskega navdušenja in začeli smo bolj misliti na slovenske razmere in intenzivnejše delati doma. V tej dobi resignacije sem se poprijel ideje vseslovenskega kulturnega preporoda. Izdelal sem si cel program, kako reformirati naše narodne, kulturne in politične razmere. Ta program, katerega sem zaupno pokazal profesorju dr. Tominšku, je obsegal ideje, ki so mi ostale v glavnem vodilne do danes. Moj dobri profesor mi je najvažnejše misli podčrtal, posebno mesto, kjer govorim o vzgoji energičnih značajev, ki iščejo rešitve slovenskega naroda v po-

žrtvovalnem narodnem delu. »Verujte, da slovenski narod vstane k novemu življenju, ako bomo vsak na svojem polju vstrajno delali!« S temi besedami se je poslovil od mene, ko sem odhajal na Dunaj. Izrekel jih je z odločnostjo moža, ki sam veruje v resničnost svojih besed.

PAVEL BARTH:

NARODNOST V SOCIOLOŠKEM POMENU.*)

Kakor pravi K. Rodbertus, je sto različnih definicij statistike, med temi pa ni nobene, ki bi jo vsi statistiki hoteli soglasno priznati. In vendar se statistika priznava za vedo, ki podaja zanesljive znanstvene izsledke. Tudi o filozofiji je mnogo definicij, z katerih pač še nobena ni našla splošnega priznanja pri filozofih, pa vseeno eksistuje filozofija kot veda.

Za to se nam ni treba vznemirjati, ako nimamo še splošno priznane definicije o sociologiji. Tukaj se tudi ne mislim truditi s tako definicijo, temveč sociologiji hočem dati nalogo, katero ji bodo gotovo vsi sociologi priznali. Sociologija ima namreč med drugim tudi to nalogo, da preišče, katere vezi drže človeško družbo v njeni celotnosti in kateri dogodki te spojujoče vezi človeške družbe zopet zrahljajo, jim končno povzročujejo razsulo oziroma propad in konec njih samobitnosti. K tem vezem spada vsekako tudi ona vsem članom družbe skupna zavest, da pripadajo k gotovemu narodu, t. j. zavest njih narodnosti.

Bilo bi zastojno delo, ko bi hoteli že tu na začetku razlikovanja razvijati pojem narodnosti. Nje definicijo dobimo mnogo lažje genetično, t. j. na ta način, da preiščemo, kako je pojem narodnosti sploh nastal in kateri specialni pojmi so vznikli iz te splošne predstave.

Kaj torej spojuje primitivno človeško trumo v celoto, kakeršno si moramo misliti v začetku človeške zgodovine in kakor jih še dandanes moremo opazovati pri najnižjih vrstah človeškega pokolenja?

To so v bistvu tri človeku od narave dani instinkti: splošen družaben nagon, spolni nagon in roditeljska ljubezen do naraščaja. Ti tri instinkti ali nagoni skupaj tvorijo čustvo skupnosti k gotovi trumi, tvorijo prvo kal narodnosti.

Kako pa postane to čustvo zavestnejše? Kakor vsako drugo čustvo, očevidno na ta način, da postane predstava ali dejanje,

*) Z dovoljenjem pisateljevim.

ki predstavo spremlja, zavestnejša. Predstava kakor tudi dejanje pa postane zavestnejša z nji nasprotno predstavo oziroma dejanjem.

Človeškim skupinam oziroma trumam mora stopiti nasproti kaka druga skupina, k kateri se človek drugače stavi kakor k lastni skupini, k kateri spada; na ta način se jasneje zaveda svoje pripadajočnosti k lastni skupini, in tudi čustvo te pripadajočnosti je živahnejše. Utegnil bi kdo misliti, da je predvsem vojna povzročila predstavo nasprotja skupin. Resnično, vojna povzroča najhujša nasprotna med človeškimi skupinami. Toda vojna je zelo redka med primitivnimi plemeni, ki se živijo z lovom rib in divjačine. Nimajo nobenih zakladov; zato ker svoj plen hitro zopet povžijejo. Nimajo torej nikakega pravega imetja, ki bi njihove sosede mikalo in vzpodbujalo k napadom, nimajo niti pravih stanovanj, ki bi jih morali braniti. Poleti se neprestano preseljujejo, po zimi pa stanujejo skupaj v utrjenih selih.

Važnejše, kakor vojno nasprotje, je neko drugo, ki povzroča jasnejšo zavest pripadajočnosti k lastni skupini, namreč zavest izključenosti ali nepripadajočnosti k drugim skupinam istega plemena, katero ima to posledico, da je ravno zaradi njih stranskosti dovoljeno vzeti si ž njih moža ali ženo v zakon. Avstralski črnci ali vsaj eno pleme teh, Kamilaroj imenovano, so tako organizirani, da je vedno skupina mož ene trume upravičena stopati v naraven zakon s skupino druge trume istega plemena. Potomci iz teh zakonov pa se ne smejo družiti med seboj, ampak le z potomci iz zakonov kake druge trume. Pozneje pa to zakonsko združevanje med skupinami izgine in na mesto njega stopi združevanje med posamezniki sploh, vendar princip eksogamie, t. j. princip ženitve iz stranskih skupin, ostane nedotaknjen.

Ni še popolnoma dognano, kakšno razmerje je pri Avstralcih med trumami, ki so si med seboj ali v žlahti, t. j. v ženitvenem razmerju, ali pa so si popolnoma stranske, in pa med celoto, katero tvori skupen kult kake svete živali, v katerem časté dušo skupnega prednika, in s katere imenom označujejo posamezne rodove ali župe (gens, Sippe). Take kulte nahajamo tudi pri Avstralcih. Pripadajočnost k ženitni skupini kakor tudi pripadajočnost k rodu (gens, Sippe) je prav sposobna za to, da se je jasno zavedamo, zaradi tega, ker je spojena z izključenostjo iz drugih trum in rodov. Svojo dovršeno, najmočnejšo notranjo stanovitnost pa zadobi rod še le tedaj, ko preide njegovo gospodarsko življenje v stadij poljedelstva ali zavzame vsaj stalna bivališča in ko se njegovemu skupnemu kultu pridruži tudi skupno imetje

zemljišča. Tedaj postane rod trdna celota, s katero se poedinec čuti bolj tesno spojenega. Na pripovedkah, ki iz onih predzgodovinskih dob odmevajo v zgodovinsko dobo, je to poznati še v marsikterem oziru. Savla je Jahve potom razodetja Samuelu določil za kralja in Samuel mu v tem smislu pravi: »Čegavo pa je vse to, kar ima kako vrednost v Izraelu? Ali ne tebi in celi rodbini tvojega očeta?« Savel na to odgovori: »Jaz sem vendar samo Benjaminit, potomec najmanjšega plemena v Izraelu, poleg tega je moj rod najneznatnejši z vseh rodov Benjaminovega plemena. Zakaj meni torej tako govoriš?« In ko je Savel Davidu ponudil svojo hčer v zakon, mu odgovori presenečeni David: »Kaj pa sem jaz in kaj je moja župa, rod mojega očeta v Izraelu, da bi mogel postati kraljevi zet?« Posebno to mesto jasno dokazuje, da se je tedanji človek čutil najprej kot člen svojega rodu, svoje župe. Savel imenuje na prvem mestu pleme potem še le rod; David pa izpusti pleme in imenuje samo rod, kar je dokaz, da je bilo za njegovih dob pleme že postranskega pomena.

In to ni prav nič čudnega. Zakaj rod je tudi v mirnem času stalno nazoren v svojih vplivih, posebno po skupni posesti in skupnem kultu pradedja, dalje po varstvu, ki ga daje rod poedincu in ga od drugih tudi zahteva. Vsak umor ima posledico, da ga vsi člani rodu zasledujejo s krvno osveto, da vsi hočejo kaznovati morilca. Kakor nam Homer pripoveduje, je moral morilec zapustiti svojo domovino iz strachu pred kaznijo, ki mu je neodvratno pretila. Toda pleme in narod, t. j. celota nastala iz večih plemen, vplivata in se uveljavljata še le v vojni; ker pa je bila vojna v prvih časih redkejši pojav poleg trajnejšega miru, zato so se poedinci plemena in naroda tudi manj zavedali te svoje celote. Primitivni človek je imel bolj nazorne predstave o tem, kar se ga je dotikalo v vsakdanjem življenju; njegova narodnost je povsem konkretna, obstoja v njegovi pripadajočnosti k župi ali rodu. Ta pripadajočnost je prvoten pojav vsega tega, kar se imenuje narodno čustvo ali narodna zavest oziroma kot najjasnejša narodna zavest — narodnostna ideja.

Ali župna ustava je, kakor znano, zadnja naravna oblika družbe. Povsod, kjer zasledujemo zgodovinski razvoj, razpada in se pretvarja s takozvano ustavo dajo. Ta pomenja prehod iz župne ustave k stanovski ustavi. Župa pa se pri tem razdruži in na mesto skupne lastnine stopi privatna last. Navadno pravijo, da še le tako nastane država kot nositeljica zakonodajne oblasti. To pa ni res. Zakaj država ni nič drugega kakor organizirana

oblast naroda. Taka oblast pa se nahaja že v župni ali rodovni ustavi. Stopa pa v veljavo vselej, kadar narod vodi vojno. Pojavlja se torej predvsem na zunaj. Potem pa, ko se začenja ustavodaja, uveljavlja se državna oblast tudi na znotraj. Ne nastane torej znova, ampak ta oblast postaja v tem slučaju le večja. Umor kaznuje, kakor smo že omenili, sprva župa, zdaj pa ga kaznuje državna oblast. Ravno tako je pri drugih zločinih, kakor n. pr. tatvini in prešestovanju, ki so jih prej posamezniki kaznovali, k večjemu so o njih razsojala razsodišča najstarejših v rodu. Tako postaja država vedno bolj konkretna stvar kakor je bila prej župa. Država zastopa interese celega naroda in tako prihaja pogosto v konflikt z voljo poedincev. V rodovni ali župni ustavi kakor n. pr. v oni Homerovih časih, se taki konflikti ne pojavljajo. Postava, kakoršna je n. pr. Antigona, ki pride v konflikt z državno oblastjo, ne da bi bila v resnici kriva, je mogoča še le za Sophoklejevih časov. V homeričnih časih je bila absolutno nemogoča. Volja poedincev in pa celokupna volja so tu še v nerazločni celoti, ker zavestna volja poedinca še ne eksistuje, za to tudi zavest individualne krivde odpade. Zločinec, celo zavratni morilec pri Homerju še ni noben krivec, ampak le nesrečen človek, ki mora pred osveto rodu seveda bežati iz domovine, katerega pa v tujini gostoljubno sprejmejo. Pri Homerju nahajamo le prvi del Orestove pripovedke, ne pa drugega. Orest je svojo mater ubil, da maščuje svojega očeta, toda ne preganjajo ga zato erinije ali erinija, katero Homer sicer omenja. Heleno poznejši pesniki ostro obsojajo zaradi njene zakonske nezvestobe, katere posledica je bila usodna trojanska vojna. Homer je ne obsoja, temveč tudi po njeni neprostovoljni vrnitvi jo ima v veliki časti. Tudi rimska pripovedka o Manliju Torkvatu, ki je dal umoriti svojega sina, ker je kršil disciplino in se bojeval proti očetovem povelju, je mogoča še le v stanovski družbi z močno državno oblastjo. Ta mogočna država se v svojem razprostiranju krije z razprostiranjem njenega naroda, t. j. celokupnosti ljudij, ki so govorili isti jezik in so bili istega pokolenja, vsaj dozdevnega. S tem postane tudi narod konkretnejša oblika in njegova zavest v posamezniku je živahnejša. Znani »civis Romanus sum« in pa ponos, biti Atenčan ali Špartanec, so dokazi za to.

Ampak država, organizirana celokupna volja naroda, ni edina lastnina, ki karakterizuje narod. K temu se pridružujejo še nekatere druge osnovne dobrine, med katerimi so v prvi vrsti — skupno svetovno naziranje oziroma vera.

V naravnih oblikah družbe so poglavitni bogovi — bogovi žup, t. j. predniki žup, ki tvorijo češčeni od vseh članov trdno vez župe. Ti bogovi niso skupni celemu plemenu, še manj pa celemu narodu, temveč med temi so tudi bogovi, katere priznava in časti celo pleme, da, cel narod, toda za življenje imajo mnogo manj pomena kakor bogovi žup. Ti skupni bogovi prirode so sicer mogočni, kakor so sile prirode, katere predstavljajo, toda niso npravnega značaja. Hermes uči človeka krivoprisežništva in golju-fije, Dzevs je prešestnik in vara ljudi z lažnjivimi sanjami; sploh vse bogove je mogoče podkupiti z daritvami, kakor pravi izrecno Homer sam; boginja Ate je celo povzročiteljica vsega moralnega zla. Ti bogovi se tudi ne nahajajo v kakem določenem razmerju z narodom Ahajcev. Pozejdon, Hera in Atena so na strani Ahajcev, toda Dzevs, Apolon in Afrodita na strani Tro-jancev. Ares je zdaj na tej, zdaj zopet na oni strani, in se imenuje zato »*ἄλλο πρὸς ἄλλος*«. Le pri Izraelcih se zdi, kakor da bi bil Jahve, bog groma in solnca puščave, že v časih rodovanja vedno tudi bog Izraelcev, kakor je bil Kemoš bog Moabitov, Milkon bog Amonitov, Bah bog Kannancev in Dagon bog Filistejcev.

Toda uvaževati je treba, da pripovedke, pesmi in kronike Izraelcev nimamo v originalih, ampak v predelanih duhovniških izdajah, ki so morebiti tudi Jahveju pozneje še le pridejale narodno pripadajočnost k Izraelcem v prvih patriarhalčnih časih.

Toda z zakonodajstvom nastanejo velike izpremembe v bi-stvu prirodnih bogov. Zakonodajalec se glede življenja naraščaja ne more več zanašati na vzor prednikov, posebno, ker ne žive več, ampak primoran je zavestnejšo voljo poedincev brzdati z abstraktnimi zapovedmi: Ne kradi! ne ubijaj! ne prešestuj! i. t. d. Te zapovedi potrebujejo zaščite po nadnaravni moči. Zato pa rodovni bogovi niso sposobni, zakaj ti imajo veljavo le v po-sameznih rodovih, in ko ti razpadejo, jih nikdo več ne priznava in ne časti. Vsled tega mora zakonodajec vzeti za zaščitnike svojih moralnih zapovedi splošno priznane prirodne bogove, ki obdrže svojo veljavo tudi po razpadu rodov. Tako postanejo torej prirodni bogovi — npravni bogovi. Jahve je sprva prirodni bog, duševna kombinacija žgočega solnca puščave in nevihte. Z zakonodajo z leta 623 pred Kristom in zakonodajo Esra pa postane bog npravnosti. Danes je namreč dognana resnica, da mitični junak Mozes ni začetnik desetih božjih zapovedi, ki so obsežene v Eksodu kap. 20. in v Devteronomiju kap. 5., temveč da pohajajo z reforme bogoslužja, katero je izvedel Josias. Prej je bil Jahve to, kar homerični bogovi, namreč mogočna prirodna sila a ne npravna.

Tako n. pr. preslepi Rehabeama in povzroči na ta način razpad države (Glej 1., Kralj. XII., 15). Pošlje tudi lažnjivega duha k prorokom Ahaba, da bi Ahaba preslepil (Kralj. XXII., 20. ns.). Zapovedal je nadalje, da naj se ukradejo egiptovske posode, katere naj bi Izraelci seboj vzeli (Eksodus XI., 2 in XII., 35), in končno je grozno slišati, da Jahve zapove: naj se Kanaance krvočno iztrebi. David se čuti popolnoma nedolžnega in vendar pravi k Savlu: »Ako te je Jahve nahujskal proti meni, tedaj naj voha daritev.« Dočim pravi Jahve v zakonu z leta 623: »Jaz, Jahve, tvoj bog, sem ljubosumen bog, ki pregrehe očetov kaznuje na njih otrocih, kakor tudi na vnukih in pravnukih teh, ki me sovražijo, toda tem, ki me ljubijo in moje zapovedi izpolnjujejo, izkazuje milosti na tisoče pokolenij.« Kult tega boga postaja vedno bolj duševen in nraven. V knjigi Jezusa, sina Sirahovega (kap. 35, 6) stoji zapisano: »Izpolnjevati božjo zapoved, to je bogata daritev.« Versko prepričanje in čustvovanje je ob enem nravno in se v tej kakor tudi v sodobnih in poznejših knjigah imenuje »pravičnost.«

Isto izpremembro lahko opazujemo na bogovih Helenov, morebiti na vseh, posebno očitno pa na Apolonu. Homerju je samo vedeževalec in strelec na lok, ki s svojimi pušicami povzroča mirno smrt starim, pozneje pa, v časih stanovske republike, je Apolon Delfiški najvišja avtorita Helenov v vseh vprašanih nravne čistosti. Vso to razliko nam najjasneje osvetluje Platon v svoji »Državi«. Na koncu 2. knjige, v svoji znameniti kritiki bogov Homerjevih in tragikov, zavrže Apolona, kakor ga nam po starih mitih predstavlja Ajshil, Apolona namreč, ki Teti obljubi, da bo njeno pokolenje čuval, pozneje pa prelomi to svojo obljubo in usmrti njenega sina. Nasproti temu pa postavi v 4. knjigi (kap. 5.) Delfiškega Apolona kot verskega zakonodajalca svoje idealne države. S tem je ravno pokazal, kako se razlikuje predhistorični Apolon od Apolona stanovskih republik.

S ponravstvenjem zavzemajo bogovi mnogo tesnejše in intimnejše razmerje k ljudem, niso več slepe prirodne sile, temveč so podvrženi istim zakonom kakor ljude; sedaj postanejo tudi strogo narodni bogovi. Sedaj se nič večne zgodi, da bi helenski bogovi kakorkoli stali na strani njih sovražnikov ali jim celo v boju proti Helenom pomagali. Nasprotno, ko so se Perzijci približovali svetiščem v Delfih, je Apolon nastopil proti njim; povzročil je, kakor Herodot pripoveduje, čudeže, da bi jih pregnal iz dežele. In po Ajshilovem mnenju so se Perzijci vojskovali tudi proti helenskim bogovom. »Niso se strašili«, pravi Ajshil dobe-

sedno, »ko so prišli na Grško, da bi ne ropali božjih podob in požgali svetišč. Tudi žrtvenike so do tal razdejali.« Zato jih bo po Ajshilovem mnenju na planjavi Platejski zadela težka kazen. Atenski mladenič prisega, da se hoče bojevati »za svetišča in božjo last«, in rimski mladenič se bori »pro aris focusque«. In ravno tako naroden bog, kakor je Apolon, je Jupiter Capitolinus in ostali bogovi Rimljanov. Rimljan si niti ne more predstavljati, da bi Jupiter, kakor Homerični bogovi, stal na strani sovražnikov rimske države, in se kaj takega tudi nikjer ne omenja.

Ako so Rimljani sprejemali tuje kulte v svojem glavnem mestu, tedaj so to storili ravno v mnenju, da imajo sprejeti bogovi naroden pomen. Hoteli so s tem one narode, ki so te bogove častili, z Rimom tesneje spojit, da bodo narodi njih bogovom takorekoč sledili v Rim.

Verstvo je torej v antični stanovski družbi izrazito narodno. V klasični obliki se nam kaže narodna funkcija verstva pri judovskem narodu. Pri Judih je bilo verstvo — in je še danes — spojujoča narodna moč, ki je nadomeščalo enotnost narodne zemlje in države. Že v babilonski sruženosti je bila skupna vera vez, ki je izgnance v tujem miljeju spojevala in držala skupaj. Da, v izgnanstvu so postali Judje narodno mnogo zavednejši kakor poprej. Dočim se še Mozes oženi s hčerjo nekega Midianita, Mozesova tradicija torej še ni izključno narodna, Esra vse stranske ženske izključuje z judovskega zakona in svoj narod takorekoč ogradi proti sosednim in stranskim narodnostim vobče. Tako je še ostalo, ko so se Judje razkropili po vseh sredozemskih deželah. Tempel v Jerusalemu je bilo središče, ki jih je duševno vedno privlačevalo in ohranjevalo zavest njih narodne celokupnosti. In ko je bilo svetišče v Jerusalemu z mestom vred razdejano, ko ni bilo niti sence več njih narodne države, tu je ostala vera Judov še vedno dovolj velika moč, ki je vzdrževala narodno celoto daleč po svetu razkrokljenega judovskega ljudstva. Vera je judovskemu ljudstvu nadomeščala takorekoč vse drugo: državo, domovino, narodno umetnost, katere so ravno tako pogrešali kakor narodne države, da, nadomeščala jim je celo skupen naroden jezik, katerega večina Judov niti ni več umela govoriti. In tako je tudi ostalo do danes, vsaj v vzhodni Evropi. Tu so Judje še danes narod, narodna trdna vez pa je njihov vera.

V stanovski ali razredni družbi Helenov je bilo verstvo, kakor rečeno, narodna zadeva. Toda njim je vera ustvarila novo dobrino, katero moramo smatrati za prav tako narodno zadevo

— namreč muzikalno izobrazbo. Helenska vzgoja, ki je spadala takorekoč k dobrim navadam Helenov, in katero je Platon še bolj idealiziral, je sestajala iz dveh delov: iz gimnastike in muzike. Prva je bila priprava za vojno, druga pa za bogoslužje. Tudi gimnastična izobrazba je bila po nazorih Helenov njim lastno narodno svojstvo, še bolj pa muzikalna izobrazba, ki je obsegala četvero spretnosti: 1. bogoslužben miničen ples, 2. godbo v ožjem pomenu besede, posebno igranje na kitaro, 3. petje himen o bogovih, 4. učenje drugih pesmi na pamet, posebno Homerovih. Ta muzikalična izobrazba je helenska, ki je razlikovala Helena od barbara, kakeršne je ta pogrešal in ki je dajala Helenom narodno samozavest napram barbarom. Isokrates n. pr. pravi: Tako daleč je naše mesto prekosilo druge ljudi v mišljenju in govorništvu, da so njeni učenci postali učitelji drugih in je povzročilo, da ime Helenec danes ne pomeni več pokolenja, temveč prepričanje, in da naštejemo danes več Helenov, ki so deležni naše vzgoje kakor onih, ki so našega pokolenja.« (Panegyricus, cap. 13). Izobrazba je torej Helenom znak njih helenske narodnosti, neizobrazba pa znak barbarcev.

In ta pojem barbara ostane do rimskih časov. Dyonisus Halicarnassensis, ki je za časa Kristovega rojstva pisal »Rimsko arheologijo«, toži nad napačnimi nazori, ki jih imajo Grki o Rimljanih, katere imajo za barbare. V nadaljnjem pa se trudi dokazati, da je več plemen, ki tvorijo narod Rimljanov, helenskega pokolenja in da je rimski narod kljub primesi tujih, barbarskih plemen vendar od ustanovitve mesta sem vedno po helensko živel in obvaroval grško izobrazbo, dočim so nekatera druga helenska mesta sredi barbarskega ozemlja pozabila helenski jezik in običaje, pozabila tudi na bogove Helenov, skratka opustila so vse, po »čemer se helenski značaj razlikuje od barbarske«, n. pr. Ahajci na Pontu, čeravno so doma iz Elide, iz osrčja Grškega.

Tako je tudi umetnost postala naroden moment, seveda je bila to bolj retorična umetnost, ki je že po svoji naturi vsem členom naroda bolj ugaja, ki pa tudi čustva in misli določnejše izraža kakor umetnost slikarja in kiparja. In sicer je to med sebojno razmerje, če opazujemo umetnost in narodnost, vzajemno. Umetnost služi v to, da krepi zavest narodnosti, pripadajočnost k narodu pa zopet povspešuje umetnost. Da, lahko rečemo, da je bil naroden značaj doslej neobhoden pogoj vsake govorniške umetnosti, in sicer pogoj v dvojnem oziru. Prvič ne more nobena umetnost obstajati brez publike. In narod istega jezika, istih

običjejev, istih čustev, kakor je umetnik, pripravlja za to ravno najširšo publiko celo takrat, ko niso cel narod ti, ki se zanimajo za umetnost, temveč le posamezen njegov del ali stan. Drugič pa more organ govorniške umetnosti, t. j. jezik, biti fin v psihološkem oziru in dovolj gibčen za umetniško izražanje le tedaj, če ga v umetnikovi okolici govori življenja sposoben narod. Kakor hitro pa to ni, ne more nastati umotvor, ki bi bil sposoben življenja, nenastane živa roža, ampak le roža iz suhega papirja. Dokaz za to so nam vsi posnetki narodne umetnosti, ki imajo zelo borno življenje. Še danes študiramo rimske pesnike z njih dobe živega rimskega jezika, zasledujemo vsako posameznost njihovega jezikovnega izražanja, najdemo v takih posameznostih jezika kakor tudi v njegovi kompoziciji in umetniškem izražanju n. pr. njihovih metaforah, psihološko zakonitost in finese. Česar pa ne odrekamo zadnjemu Rimljanu starega veka, n. pr. Siliju Italiku ali Avzoniju, tega ne priznavamo niti proslavljenim veličinam humanističnega pesništva 14. in 15. stoletja. Občudovali so jih njih sodobniki, danes jih nikdo več ne bere, nikdo se ne zanima za njih jezik. Toda, kar so italijanski humanisti napisali v njih narodnem jeziku, to še živi, še danes berô in občudujejo. Petrarca je imel za svoje najboljše umetniško delo epos »Afrika«, v katerem je poveličeval v latinskem jeziku dela Scipijonov. Danes ga nikdo ne bere. Svoje italijanske pesmi, svoje sonete in svoje pesmi o Lavri je imel za brezcene igrače. Toda edino te se danes še berejo in cenijo. Ravno tako je Boccaccio pričakoval svojo nesmrtno slovo le od svojih latinskih spisov. Svojih italijanskih pa se je sramoval; enkrat samkrat jih omenja, in vendar so ti edini, ki še danes žive.

Ako si še enkrat predočimo pojem narodnosti, kakor je živel v zavesti Helencev, tedaj vidimo, da je v njihovi razredni družbi zadobil najbogatejši in najglobokejši pomen. Obsega namreč zavest domače zemlje, zavest svobodne, od sosednih narodov neodvisle države, lastne religije in lastne telesne in duševne izobrazbe, po kateri so se čutili Helenci posebno različne od barbarov ali Nehelencev. (Dalje.)

Vseuč. prof. OTOKAR KADNER:

DIJAŠKA AVTONOMIJA.

Moderna pedagogika začenjajoč z Rousseauem, Spencerjem in Tolstojem išče tudi v šolski disciplini novih potov; posebno se

trudi najti novih sredstev, najti metodo, po kateri bi se dal današnji enostranski in od zunaj vsiljeni šolski red nadomestiti s kako bolj živo, vplivnejšo stvarjo; raziskuje, kako bi se dala namesto dresure in policijstva pridobiti prava individualnosti mladine, ne da bi pri tem pali zopet v drug ekstrem, ki hoče vzgajati mladino tako, da dopušča popolno prostost vsem njenim slabostim in razvadam. Tolstoj sam je bil prepričan, da šola brez discipline ne more eksistirati, ali mislil si je, da jo more pravi učitelj vzdržati že s svojo osebnostjo in zanimivim predavanjem predmeta; to pa ni vsakemu dano.

Danes tudi pri nas — posebno po vzgledu tujine — marljivo proučujejo in priporočujejo moderni recept za reformo šolske discipline — avtonomijo dijaštva. Začetek te institucije, ki naj bi imela predvsem vzgojni pomen, ali v zadnjem času postaja baje tudi izdatni vir takozvane d r ž a v l j a n s k e vzgoje, je precej starega datuma. Splošno trde, da so bili zagovorniki te institucije humanisti XVI. stoletja, med temi pa v prvi vrsti Valentin Trotzendorf; toda Erich Ziebarth je v svojem spisu: (Aus dem griechischen Schulwesen, 1909) doprinesel iz starogrskih napisov vrsto dokazov za to, da so že v dobah aleksandrijske pedagogike eksistirala na mnogih gimnazijih, da, celo v palajstrah dijaška društva, ki so na svojih občnih zborih izražala zahvale priljubljenemu »gymnasiarhu« in podobne stvari. Trotzendorf sam si je volil v svoji šoli v Goldbergu iz srede dijakov razne funkcionarje: ekonome za nadzorstvo hišnega redu; efore, ki so imeli nadzorstvo pri obedah, kvestori, ki so kontrolirali obiskovanje predavanj in določevali teme latinskih elokucij; imel je tudi dijaški magistrat, sestoeč iz konzula, dvajnost senatorjev in dveh censorjev, ki so sodili vsak pregrešek (Trotzendorf sam pa je bil pri tem dikta-tor perpetuus).

Jezuitje so se posluževali podobnih inštitucij k vzbujujanju častihlepnosti dijakov: njih razredi so se delili na rimsko in kartazansko stranko; vsaka si je volila svoje uradnike. Najvišji uradnik je nosil na traku čez prsa pozlačeni križ in njegovo ime se je zapisalo v zlato knjigo. Za XVIII. stoletje nam doprinaša Schwartzovo delo*) dokaze, da so eksistirali na mnogih nemških zavodih dijaški funkcionarji, ki so jih zvali »direktore« ali »auditore« in so imeli mnogokrat tudi pravico kaznovati; tudi znani filantropist Trapp je zahteval podobno inštitucijo, na Francoskem pa abbé de Saint-Pierre. Na Poljskem so bili upeljani

*) Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik XVI. 1909.

dijaški nadzorniki na volinskem liceju Tadeja Czackega, da bi preganjali lenobo, nepokornost in upornost, toda vsled odpora Hugona Kollataja je bila ta inštitucija odpravljena, ker ni bil prijatelj dijaškega sodništva. V Švici je že leta 1761 osnoval Planta prvo šolsko republiko na svojem zavodu v Churu in sicer po starorimskem vzoru, na kar je začetkom XIX. stoletja podobne uredbe vpeljeval v svoje šole P. Girard; v polovici stoletja je v Rio de Janeiro tako uredil nekaj zavodov Frazão; le malo je znano pri nas, da je bil na Ruskem suspendiran zaradi svojih poskusov z dijaško autonomijo Pirogov.

Popolen razvoj pa je doživela ideja dijaške avtonomije še le koncem XIX. stoletja in sicer v svobodni Ameriki, kjer se mladina že od začetka vzgoja k samostojnosti in lastni odgovornosti in kjer so svobodna tla za razne poskuse in izkušnje. L. 1897 je učitelj Wilson L. Gill v New-Yorku prvi organiziral sistem šolskih uradov, voljenih vsak mesec iz dijaštva v svrhu rednega zahajanja v šolo, nadzorstva discipline, snage v šoli, etc. Dijaštvo si voli iz svoje srede župana, šefa policije, tajnike, in pa sodnike, ki sodijo vse prestopke dijakov, toda kot višja inštanca fungira učiteljski zbor, ki je na zunaj odgovoren za šolski red. Inštitucija je bila od kraja sprejeta z nezaupanjem, vendar se je nenavadno dobro obnesla: v šolah, kjer je moral v respirijih na dvorišču prej stati policaj, da bi se kaj ne zgodilo, je zdaj najlepši mir in red; vsak dijak se čuti moralno zavezanega pokoriti se brez obotavljanja odredbam šolskih uradov oziroma sprejeti odmerjeno mu kazen za svoj pregrešek, katero obstoji v graji, v izključenju z skupnih iger, v prepovedi stikati se z ostalimi tovariši in podobno.

Kmalu se je začela zanimati za Gillove poskuse tudi širša javnost v Ameriki, vladni organi, učenjaki, državniki (med njimi tudi bivši president Roosevelt). Gill je na poziv vlade organiziral podobne šolske občine tudi na Filipinih in Kubi: da, ustanovila se je celo liga za propagando te inštitucije. Danes imamo zabelježiti v tem oziru samo dobre izkušnje več ameriških mest: tako n. pr. z koedukačne tehnike v Los Angeles v Kalifornii, z normalke Rutgerove v Novem Brunšviku, z dekliske šole v Bostonu, kjer so si izvolili za županjo mlado, smehljajoče dekletce v starosti 12 let, z univerze v Wisconsinu etc. Vsega skupaj je bilo l. 1900 že na 5000 dijakov na ta način organiziranih. V Michiganu imajo celo 8—16letni dijaki svoje lastno 300 orolov obsežno posestvo, katerega skupno obdelavajo in upravljajo deleč si med seboj pridelek; v vasi Freevilleu imajo otroci svojo

mladinsko republiko, katero jim je ustanovil George že l. 1895 za dečke in deklice do 21 leta. V tej republici je skupna pekarna, tiskarna, perilnica, pošta, cerkev, knjižnica etc., skratka zavod, ki je obenem poboljševalnica, je do podrobnosti posnetek new-yorške države same in nudi na ta način gojencem tudi praktični uvod in navod za bodoče državljske dolžnosti.

V Angliji danes dijaki sami skrbijo za disciplino v slavnih kolegijih v Etonu, Winchesteru, Rigby, Westminsteru i. dr., pri čemer imajo nadzorstvo dijaki dveh najvišjih razredov; kaznuje se telesno: laž, kajenje, pijančevanje in ponočnjaštvo. Avtonomno republiko imajo gojenci zavoda v Dorsetu, ki je določen za poboljševanje hladnih ljudij, ki so bili že kaznovani na civilnih sodnih.

Z Amerike je bila inštitucija dijaške avtonomije importirana na mnogo švicarskih zavodov, kjer sedaj eksistirajo takozvane »Unions cadettes« (društva mladine od 12.—16. leta). Förster ima v dodatku k 10. izdaji svojega spisa »Schule und Charakter« natančna poročila treh švicarskih učiteljev o izkušnjah te vrste. Prvo poročilo pripoveduje, kako so se obmesle funkcije brisalcev table in zbiralcev zvezkov, odpiralcev oken (v respirijih), posebne trojčenske komisije za čistost knjig in šolskih prostorov, nastavljenca, ki preskrbljuje potrebščine za risanje, i. t. d.; drugi referent se pohvali, kako se je v njegovi šoli takoj po upeljanju avtonomije zboljšala disciplina, kako je baje prestalo vsako šepitanje in igračkanje med poukom ter kričanje. Tričenska komisija se shaja vsakih 14 dni na posvetovanja; tretji učitelj ima zopet posebnega šefa za nadzorstvo snažnosti, šefa miru in redu, šefa, ki ima nalogo zabranjevati klepetanje, šefa za spodobno govorjenje, za šolske igre, za naloge etc. Drugod skrbijo »šefi« razredov za vzdrževanje discipline, posredujejo med dijaki in ravnatelji, razpravljajo z njimi o notranjih šolskih vprašanjih; oskrbujejo gotove funkcije v internatu etc. etc. Popolnoma po vzoru švicarske republike je organiziral svojo srednjo šolo Burkhard v Bazlu z lastnimi magistrati in sodišči. Podobno ima J. Hepp v Cirihi na svoji šoli funkcionarje za vzdrževanje redu, zbiranje zvezkov, brisanje table, negovanje cvetlic etc. Svoje izkušnje v tem oziru pa je popisal v posebnem spisu (Die Selbstregierung der Schüler), v katerem popravi priporoča voliti šolske urade še le po temeljiti prejšnji pripravi in navodilih za ovladovanje samega sebe.

Podobne inštitucije so zavedli sedaj tudi v novem Tolstojevem »Domu otrok« v Moskvi, na dekliškem učiteljišču v Samokovu na Bulgarskem, dočim so se Belotovi poskusi v Parizu, katere je

podvzel na prigovorjanje »Société libre pour l'étude psychologique de l'enfant«, vsplošnem ponesrečili; funkcionarji, ki so bili izvo-ljeni, so slabo in nezanesljivo opravljali svoje funkcije; drugi to-variši jih niso poslušali, razdelitev funkcij se ni obnesla, ni se zlep-šila niti disciplina niti red, niti splošen uspeh ni bil posebno za-dovoljiv etc.

Celo vrsto ugodnih poročil imamo z nemških zavodov. Dobro se je obnesla avtonomija n. pr. v Frankobrodu ob Menu na re-formnem realnem gimnaziju, kjer dva »nadprefekti« in 24 pre-fektov nadzorujejo zahajanje v šolo, vzdržujejo red pri prihodu in odhodu iz šolskega poslopja, nadzorujejo shranbe, mlekarno, skrbe za izlete in koncerte, etc.; na gimnaziju v Elberfeldu, kjer imajo tudi svojega kronista, blagajnika, upravitelja inventarja etc.; na realnem gimnaziju v Lidenšajdu; na realnem gimnaziju v Bonu, kjer poskus doslej še ni skončan; na raznih zavodih v renskih krajih, v reformni šoli Ottovi v Grosslichterfeldu, v vzgojeval-nicah in pomožnih šolah, na podeželnih zavodih, n. pr. v Wickers-dorfu, na gozdarskih šolah n. pr. v Monakovo-Gladbachu; sedaj so celo zakonito upeljani dijaški zaupniki na virtenberških uči-teljščinah.

Pri nas v Avstriji je najbolj znan poskus, ki ga je napravil s to inštitucijo l. 1909 prof. K. Prodinger na gimnaziju v Pulju in sicer popolnoma po vzoru Gillovem. Kakor nam sam pripoveduje (v »Wie meine Schulgemeinde in Pola entstand«), je bil začetek zelo težek, zakaj nekateri dijaki sami so se obnašali zelo neza-upljivo napram novi inštituciji; profesorski zbor se te akcije sploh ni hotel udeleževati, največ težkoč pa je povzročilo narodnostno vprašanje; na zavodu študirajo namreč Nemci, Italijani, Hrvatje, Slovenci, Čehi, Poljaki in Židje. Prodinger bi sploh ne imel nem-škega značaja, ko bi ne trdil, da vsi narodnostni spori v Avstriji izhajajo odtod, da razni avstrijski narodi hrepene po nadvladi v državi in ker se ne nastopa proti tem sporom. Popolnoma v tem smislu je dokazoval tudi besednik nemških dijakov, da »Obman« nove občine sme biti baje edino Nemec; poleg drugega je trdil, da tudi ministerski predsednik mora biti baje vedno le Nemec in da se ima Istria edino pridnosti in kulturi Nemcev zahvaliti za svojo sedanje blagostanje. Po dolgem obravnavanju so se končno zedinili na tem, da se Nemci, Italijani in Slovani po vrsti menjajo v predsedništvu in glavnih funkcijah in tako so bili izvo-ljeni prvi funkcionarji, z katerih imenujemo posebno sodnike. Pro-dinger pravi, da se je inštitucija popolnoma posrečila, da so izgi-nili predvsem vsi pojavi nediscipline, dočim je bilo prej pri vsaki

konferenci odglasovano po 10 karcejev in še več; red na hodnikih in stopnjicah je postal lepši. Kljub temu pa se je poskus končno le ponesrečil zaradi narodnostnih sporov in indolence Proding-erjevih kolegov, ki so njegova stremjenja smešili tako, da je moral sam deželni šolski nadzornik v zboru spore poravnati, pri čemer je izrekel Proding-erju p o h v a l o.

Prodinger pa ni nehal s propagando za svojo idejo, ampak je napisal o njej celo vrsto člankov in brošur, izdal je vzorna pravi-
la in je govoril o tozačevnih svojih izkušnjah tudi na 10. kong-
resu nemških srednješolskih profesorjev na Dunaji l. 1910 in pa
na prvem avstrijskem shodu za šolsko reformo v Gmundenu
l. 1909. V resnici so se delali taki poskusi tudi na realki v XVII.
okraju na Dunaju, na VIII. gimnaziju v Lvovu, kjer so bili poleg
štirih sodnikov izvoljeni tudi štiri bakalarji, ki so imeli nalogo,
nemarne dijake povzbujati k delu, dalje so bili voljeni admini-
strativno-finančni funkcionarji; na učiteljišču v Zaleszczykah,
kjer se je inštitucija obnesla posebno z rednejšim zahajanjem
v šolo, na gimnaziju v Gorici, kjer je bil voljen župan, nadzornik
za zdravstvo, arbiter elegantiarum in gospodar. Na Češkem so
napravili prve poskuse z dijaško avtonomijo že l. 1905 na re-
alki v Žižkovu, dalj časa že je uvedena funkcija predstojnika,
tajnika, blagajnika, kronista in raznih paziteljev v učiteljskem in-
ternatu v Polski Ostrovi, končno eksistuje, kakor poročajo, avto-
nomija dijaštva od l. 1911, tudi v novi koloniji v Rožmitalu, kjer
si gojenci volijo guvernerja, štiri tajnike in štiri sodnike. Tudi tu
kažejo vsi dosedanji poskusi vspehe, četudi jih morda kje preveč
optimistično povečujejo; nesmemo namreč pozabiti, da nam po-
ročila o teh poskusih podajajo z večine njih propagatorji sami. In
ravno ti ugodni vspehi dosedanjih poskusov so vzrok, da cela
vrsta pedagogov pri nas in v tujini priporoča sedaj razširjenje
in posnemanje te inštitucije: tako n. pr. jih vnovič in navdušeno
priporoča Förster v več svojih spisih, Burckhardt, ki je napisal
»dnevnik učitelja« popisujoč dijaško življenje v razred-državi,
Hepp, akoravno odkrito priznava tudi težkoče, Koch, Langer-
mann, ki priporoča to inštitucijo posebno na pripravljalnih raz-
redih, Lili Janosch, Heckmann, ki vidi v njej sredstvo proti even-
tualni tiraniji učitelstva, Jul. Jarosch in drugi. Take poskuse pri-
poroča sedaj tudi nova pragmatika pruskega učiteljstva, da, na
Nemškem izhaja celo nov časopis te stroke od l. 1910 in se ime-
nuje »Die freie Schulgemeinde«. V tej stvari pohvalno piše na
Ruskem Alba, v Galiciji Maczyński, na Češkem Hulík. Pri prvi
konferenci nižjeavstrijskih ravnateljev učiteljišč je predlagal

I. 1911 rav. Thoma, naj bi se v vsakem razredu volili zastopniki razreda (Klassenvertreter), ki bi določevali dijake za posamezne funkcije v šoli in bi bili posredovalci med tovariši in učitelji ter imeli za gotove slučaje tudi gotovo polnomoč, toda brez komedijantskega procesiranja in brez prevelike oblasti ali kompetence. V debati pa so bili izrečeni marsikteri pomisleki in dvomi in sprejeta je bila končno resolucija v splošni stilizaciji (*Wahl geeigneter Mittel für die Verhandlung zur Selbstregierung*). Končno pristavljam, da se tudi v predlogi novega avstrijskega disciplinarnega reda, ki pa počiva nekje v arhivu ministerstva, baje priporočajo poskusi z dijaško avtonomijo po puljskem vzoru.

Ako naj izrečem na koncu o tej brez dvoma zanimivi inštituciji svojo sodbo, je treba dobro razločevati predvsem dve njeni sestavini: v kolikor namreč hoče biti posnemanje državnega življenja, nekaka resnična občina »en miniatur«, in pa v kolikor hoče biti le sredstvo za izboljšanje šolskega reda in discipline. Kar se tiče prvega, bi svetoval kar največ opreznosti, kajti ne gre, da bi inštitucijo, ki je vznikla v docela drugačnem miljeju političnem in socialnem — to dokazuje jasno pariški ponesrečen poskus (nota bene v deželi z republikansko ustavo) — kratko malo prenesli v dežele, kjer namesto prave državljanske svobode, v kakršni raste ameriška mladina, vlada monarhizem, da ne rečem absolutizem, pokrit z navideznim konstitucionalizmom. In ko bi te okoliščnosti ne bilo, vendar omejeno šolsko osredje nikdar ne more izražati vsega političnega valovanja v državi: imajo precej prav ti, kateri, kakor n. pr. Mann, Klatt in dr. očitajo tem poskusom igračkanje, kajti med velikimi oblikami prevzetimi od zunaj in malo vsebino, ki to formo napolnjuje, je razlika včasih res komična. Ne moremo se vzdržati smehu, ko beremo n. pr. pri popisovanju dijaškega sodišča v koloniji v Rožmitalu med drugim n. pr. to le: Č. se je izrazil ponižujoče o upravnem svetu. Rzsodba je bila: naseka za to meter drv! Ali: Č. je dajal Ž. priimke. Za kazen dobi vrč vode za rokav. Še hujši je ta slučaj: F. je trgjal sadje na sosednem vrtu. Rzsodba: eden zmed izvoljenih policajev odmeri zatožencu 10 batin javno. Takih kazni bi se sploh ne smelo pripuščati.

Edina brezdvoma dobra stran takega posnemanja državnega življenja in sodnega postopanja tiči vsekako v tem, da se daje s tem dijakom živo in nazorno sliko, katera pa bi seveda ne morala biti takoj tako obsežna. Zelo nevarno je nadalje izročati dijakom disciplinarno pravomoč brez učiteljskega nadzorstva ali, kakor je nekdo predlagal, dijaškim sodiščem nalagati, da bi

izravnavali konflikte med dijaki in učitelji. Karakteristično je, da je neki abiturijent v Bonu, ki je imel poleg dobre stare navade poslovilen govor na profesorje, odkrito povedal, da so avtonomijo sicer iz srce pozdravili, da pa se kažejo v praksi velike težkoče, ker se dijak mnogo bolj nerad podreja razsodbam dijakov kakor učiteljev in ker je sploh težko najti med dijaki pravega »Obmanna«, ki bi imel dovolj avtorite. Ugovarja se tudi, da te različne volitve vzamejo mnogo časa, ki bi se dal z večim vspehom posvetiti n. pr. športu; dalje, da se učitelju naprti nova odgovornost napram javnosti, mesto da bi se ga razbremenilo; da razni intrigantje in švadronerji tudi tu zatlačujejo v ozadje vse globokejše in resnejše značaje etc.

Temu nasproti pa bi bilo samo želeti, da bi se dijaštvo bolj udeleževalo vzdrževanja discipline in šolskega redu, ki tudi boljšemu učitelju povzročajo mnogokdaj obilo srbi. Resnica je, da niti tukaj se ne sme postopati prenačljeno, ampak oprežno, ker tudi tu zavisi uspeh na osredju, krajevnih okolnostih, učiteljeve osebnosti in dijakov etc.; pomisliti je treba, da avtonomija ni morda »panacea«, s katero bi se dala šola na mah izpremeniti, gotovo pa je veliko olajšanje za učiteljstvo, ako je mogoče razdeliti si odgovornost za šolski red med seboj in dijaki, ako se jim le more zaupati nadzorstvo v respirijih, etc. To se je pri nas tu in tam že oddavnaj godilo, in sicer godilo se je to brez vseh titulatur in, kar je še več vredno — brez dijaških volitev, le po učiteljevi preudarnosti. Ne mislim pa, da bi škodilo, če bi se take častne funkcije poverile dijakom tudi potom dijaških volitev, ki naj bi bile izraz splošnega zaupanja. Na marsikterega dijaka bi imela taka funkcija velik moralen vpliv; vsaj ameriška poročila pravijo, da so se doslej volitve najbolj zamazanih in zanikarnih dijakov za nadzornika snažnosti, lenuha za nadzornika redu i t. d. izvrstno obnesle.

V tem oziru torej — kot pomoček discipline in redu bi bilo tudi prinas samo pozdravljati taka stremjenja, ki končno merijo le na osvobojenje dijaštva iz današnje zastarale discipline in šablone. Toda — in to je nedavno tega dobro povedal H. Ditzel (Über den Anteil der Oberlehrerschaft in der Schulorganisation) — bil bi pravi nesmisel, dati dijaštvu avtonomijo, učitelja pa pustiti še dalje okovanega v verigah birokratiškega absolutizma: »svobodno razvijanje osebnosti dijaštva med nesvobodnim učiteljstvom« je nesmiselno in nemogoče.

IZBIRA POKLICA.

Konec je šolskega leta in tisoč rodbin muči zdaj vprašanje izbire poklica. Usoda tisoč in tisoč otrok se zdaj odločuje za celo življenje, obenem pa tudi usoda naroda.

Ali ga damo študirati, ali k obrtništvu ali v trgovino? Ali bo šel na srednje šole, ali v strokovno, obrtno šolo? To so težka vprašanja, s katerimi je dandanes tesno spojena usoda naših mladeničev in mladenk.

Zamotane gospodarske razmere, nerazveseljiva perspektiva v bodočnost značno otežuje mirno razmišljanje o teh vprašanjih. Na eni strani nadprodukcija uradniških sil -- na drugi strani pomankanje nekvalificiranega in imovitejšega naraščaja najbolše karakterizuje današnje dobo. Številne obrtne stroke pogrešajo potrebnega naraščaja delavnih sil. V dobi, ko srednje šole izkazujejo veliko število dijakov, ko se za vsako praktikantsko mesto poteguje na deset vseciliščnih absolventov in berači za protekcijo, slišimo v obrtnih delavnicah in trgovinah vedno pritoževanje zaradi pomankanja rednih in kvalificiranih pomočnikov in vajencev.

Vprašanje je, ako naš narod, ki se nahaja še le v povojih industrializma, ne potrebuje največ takega naraščaja. Značilno je, da je obrtna izdelba v naši državi v primeri s tujimi državami neznatna, zato ker se pri nas premalo ljudi posveča obrtniškim poklicom. V avstrijski državni polovici je bilo po zadnjem ljudskem štetju izmed vseh proizvajalnih oseb zaposlenih v obrtnih poklicih samo 23,3%, dočim jih je bilo na Danskem 25,2%, na Francozskem 31,7%, na Nemškem 40%, v Belgiji 41,6%, v Švici 44,9%, na Angleškem pa celo 49%. Iz tega sledi, da je naša država med vsemi najmanj industrijalizirana. Če bi primerjali n. pr. koliko motorov se je uporabljalo v industrijalnih podjetjih v posameznih državah, bi se pokazala še le velikanska razlika med Avstrijo in drugi deželami (tako n. pr. je na Nemškem cela energija znašala 8.819 milijonov konjskih sil, pri nas pa samo 1.646 milijonov), kar je brezdvoma nepobiten dokaz naše industrijalne nedospelosti.

Ta pojav pa je usodnejši posebno za naš narod, ker se s tem obrtni in trgovski stan, ki more zagotoviti številnim poedincom samostojno eksistenco, občutno oslabuje, mesto da bi se krepil. Kdo pa hoče biti danes še obrtnik ali trgovec? Z večine le revnejši dečki, manj madarjeni, ki se poprijemajo obrti in trgovine

zato, ker ravno kaj drugega nemorejo postati. Ali ne gre pri tem vprašanju ravno za bodočnost našega naroda, ko gre pravzaprav za bodočnost naših podjetnikov, obrtnikov in trgovcev, ki so tvorili, tvorijo in bodo vedno tvorili jedro in trdno podlago slovenskega narodnega življa v mestih in trgih?

Dokler so naši absolventi gimnazij in vseučilišč našli mesto takoj po absolutoriju, so bili to lepi časi. Toda ti časi so že minili. Nekaj let sem se je obetala lepa bodočnost našim srednješolskim profesorjem. Toda kmalu je to prestalo in zdaj že več let svarimo naše abiturijente pred študijem filosofije. Zdi se, da zamanj.

Na eno mesto pravniškega praktikanta se potegne danes na deset prosilcev. Pred nedavnim časom so začeli svariti že celo pred tehničnim študijem. Za sedaj se Slovencem ta študij se najbolj priporoča, ker nimamo še prebitek naraščaja kakor ga imajo n. pr. Nemci in Čehi.

Sicer je resnica, da dandanes niti obrtnik niti trgovec nima svojega poklica z rožcami posejanega. Splošna gospodarska stiska in naše politične zmešnjave tu neugodno vplivajo. Ali vendar tu se vsaj odpira lepša bodočnost, dočim študirani svet na dolga leta nima nobene bodočnosti. Iz vsakdanje skušnje vidimo, da čim sposobnejši in imovitejši naraščaj se bo posvečal obrtniškem in trgovskemu stanu, tim lepša in sigurnejša bodočnost mu kaže.

Pomislite samo, koliko stane srednješolski študij, kaj stanejo še le vseučiliške študije in kakšna je danes bodočnost študiranih ljudij! Neglede na večno odvisnost in nesamostojnost, danes na stotine študiranih ljudij niti ne najde svojega nameščanja. Koliko je tukaj zapravljenega narodnega kapitala?!

In kaj je temu vzrok? Pri našem narodu, v katerem sloni vsa kulturna in narodno-politična bodočnost na dobrem obrtniškem in trgovskem stanu, je to danes in za bližnjo bodočnost najvažnejše vprašanje. Napačni nazori o obrtniškem in trgovskem stanu so največ krivi današnjih neugodnih razmer, v katerem se izse-ljevalni slovenski narod nahaja.

Izbiri poklica se posveča pri nas premalo pozornosti in premalo se skrbi, da bi si naši otroci izbirali stan, ki je primeren njih duševnim in telesnim silam in zmožnostim. Treba je poudariti, da je že cela vrsta poklicev, ki se takorekoč popolnoma zanemarjajo in da je dovoz tujih izdelkov mogoč le tako, ker nimamo razvite svoje obrti in industrije. Pri nas se izbirajo poklici večinoma brez oziroma na sposobnost in brez ozira na bodočnost; v večini slučajev odločujejo le slučajne razmere in stariši dostikrat gledajo, da bi se iznebili enega člana številne rodbine, da, hočejo celo, da

bi mladi, nedospeli človek kaj zaslužil in prispeval k njih preživežu.

Naravnost pregrešno je to, kako nepoznanje življenskih razmer v pozameznih obrtnih strokah vlada pri nas, kako lahkomišelnost celo stariši boljših vrst izbirajo poklic svojim otrokom ozirajoč se zgolj na danes slučaje in trenutne udobnosti.

To je velika krivda naših starišev. Njih krivda je predvsem, da se pri izbiri poklica kaže tako malo stremljenja po samostojnosti v življenju. Kako greše slovenski stariši, ko precenjujejo pomen srednješolskega študija, podcenjujejo gmotno delo in vzgajajo svoje sinove in hčere takorekoč od zibeli za urednike, če tudi se morajo polovica življenja truditi s študijem predno se prerinejo do brezplačnega praktikantskega mesta.

Nepregledne so vrste polizobraženega proletarijata, ki životari in je prava nadlega socialnega življenja. Uradniška manija je bolezen naše dobe! Ta manija se polašča žalibog tudi naših strokovnih šol, ki često vzgajajo na mesto plodnih proizvajalcev — uradnike. Proti temu pa se zamanj govori in piše. Sinovi dobro situiranih podjetnikov in trgovcev opuščajo poklice svojih starišev, kateri so v njih obogateli, in se rajši posvečajo problematičnemu študiju. Želel bi si, da bi si naši stariši dobro zapomnili izrek ameriškega milijonarja: Mož, ki si je s svojo pridnostjo pridobil premoženje, bo gledal, da bi bil tudi njegov sin sposoben, pridobiti si, še več premoženja. Milionarji ne pošiljajo svojih sinov na univerzo, ampak jih določajo že v mladostih da bi sami skusili se preživeti.«

Pri nas je drugač. Denar, ki so ga stariši pridobili s svojo obrtjo ali trgovino, se izdaja za potratne študije; hčerke si vzamejo rajši kogarkoli, samo pridnega obrtnika in trgovca ne. Ideal naših mater je lahko življenje, če tudi negotovo; naše hčerke se vzgajajo z velikimi zahtevami do življenja, ne da bi vedele, kako se pridela kruh. Nenaravne razmere so to. In zato se mladina obrača rajši k odvislemu uradniškemu stanu, kakor pa produktivnim stanovom. Žalibog, da se ti stanovi neopravičeno podcenjujejo, uradniški poklic pa neopravičeno zopet precenjuje. Na delavski stan se gleda z viška nekam prezirjivo. In to brez pravega vzroka.

Zanimimo, kako stariši stiskajo in skrbje, da prežive sina, ki študira, za drugega, ki se uči obrti, se sploh ne brigajo; za tega mora skrbeti mojster. In kako ta skrbi zanj?! Ali ni to popolnoma narobe svet? Po tem se ne smemo čuditi, da ima obrtni stan tako slab naraščaj. Vse drugače bi bilo lahko, ko bi mu posvečali isto

skrb, kakor srednješolskemu študiju. Vsak nam bo moral v tem pritrditi, in vendar malokdo se bo potem ravnal. To je trma uko-reninjenih predsodkov.

Dober mojster ni vedno tudi dober učitelj; vsaka delavnica ni dobra vzgojevalnica. Ali pa zadruga zadostno skrbe, da bi njih naraščaju bila posvečena dobra vzgoja? Mesta, posebno večja, nudijo dandanes mlademu človeku toliko prilike za нравno skazo, da se stariši z vso pravico boje za svoje otroke in jih ravno zato neradi dajejo učiti obrti in trgovine. Zaradi tega je treba razen za strokovno izurjenost skrbeti tudi za moralno dospelost naših vajencev. Slovensko obrtništvo bi moralo poskrbeti, da nam obrtni naraščaj ne vzgaja vsak šušmar, ampak res pravi mojstri, ki morejo biti mlademu človeku vzgled dobrega obrtnika. Gledati bi se moralo na to, da bi se netrpelo v delavnicah med mladimi ljudmi raznih individuvov temne preteklosti, ki pokvarijo tudi naj-rednejšega vajenca.

Delavnica danes niti nezadostuje za popolno izvežbanje obrtniškega naraščaja. Danes je poleg delavnice tudi šola odločujoč faktor. Obrt kakor trgovina zahtevata dandanes tudi redne šolske izobrazbe. Čim več zna vajanec, čim bolj je izvežban tehnično-strokovno in trgovsko, tim ložje in boljše se pozneje kot pomočnik in mojster uveljavlja.

Stariši naj torej gledajo, da bodo njih sinovi imeli poleg strokovnega izvežbanja v delavnici tudi zadostno šolsko izobrazbo, katero si pridobe na strokovnih in obrtnih šolah, naj gledajo tudi na to, da pridejo njih sinovi, ko so se izučili, med svet, da si pridobe širšega obzorja v svojem poklicu, zato se naj njih sinovi uče tudi potrebnih jezikov. To je najgotovejša dota, katero morejo stariši dati svojemu sinu.

Vzor pomankanju obrtnega naraščaja je tudi beg naših učen-
cev v nemška pokrajinska mesta, kjer se nam odtujujejo in po
zneje našo obrt in trgovino izpodrivajo, s čimer neizmerno oško-
dujeji slovenske narodne interese. Tu se vidi, kakšnega pomena je
zdrav, zaveden obrten in trgovski stan za narodno bodočnost. Tu
se odpira tudi našim obrambnim in strokovnim organizacijam
hvaležno polje.

Končno bi bilo potrebno, da bi se tudi na naših ljudskih šolah
v višjih razredih upeljala zdravniška služba v svrhu smotrene
izbire poklica, kakor je to že delj časa na Nemškem. Upeljati je
treba v ljudske šole zopet ročna dela, da bi s tem deklice in dečke
vzgajali v ljubezni do ročnega dela in spoštovanje do delujočega

človeka. Silno važno je, da bi bila v pravem času mladini naznažena pot skozi življenje. Zahtevajmo, da bi bila vedena natančna statistika dijaštva in vajenškega naraščaja. Želeti je tudi, da bi se inštitucije, ki posredujejo nameščanje vajencev, v splošnem bolj podpirale, posebno pa od šolskih uradov. Skrbimo bolj za strokovne in obrtne šole! Dosedanje ne zadostujejo. Slovenci smo v tem oziru menda na najslabšem.

Nič manj upravičene so pritožbe glede dekliškega naraščaja. Tudi tu se kaže danes vedno bolj stremljenje, da bi naša dekleta kar mogoče študirala. Treba je našim starišem odkrito povedati, da je pot k takozvanim inteligentnim poklicom za dekleta zelo težavna posebno v dobi, ko je toliko akademičnega proletarijata. Nepretiravajmo v pogrešenem stremljenju po ustanovljanju dekliških srednjih šol, zakaj absolventkam teh šol skoro ne moremo zagotoviti eksistence. Tudi v tem oziru se je treba ozirati v večji meri na gospodarske interese ženskega naraščaja, kakor doslej. Pokažimo rajši našim dekletom pot k boljši eksistenci, kakor da bi ž njih delali izobražen ženski proletarijat, nezadovoljen vse žive dni s svojo usodo! Vodite dekleta rajši k modistkam in šiviljam in drugim veledostojnim ženskim poklicom, kjer si more zagotoviti zadovoljno existenco. S tem ne rečemo, da naj ostane žena neizobražena; nasprotno, izobražena žena je povsod na mestu, toda ročno delo žene nikdar ne more poniževati. Le izobražena in pridna žena, ki je s svojo usodo zadovoljna, more biti bodočnost našega naroda, pa naj bo že v kateremkoli poklicu.

Srečo sinov in hčer je v rokah starišev. Toda tudi bodočnost in razvoj našega naroda. Dobro jim je treba preudorjati, da prav izberejo poklic svojim otrokom. Da bi jim to težko in odgovorno nalogo olajšali, smo priobčili te vrstice.

PREGLEDI IN REFERATI.

POLITIČEN PREGLED.

Rusija kot prednja moč Slovanstva pa moderna Italija. Pot tem naslovom je v »Zeitschrift für Politik« priobčil moderni italijanski sociolog, vseučiliški profesor Roberto Michels, dalši in vezanimiv članek, katerega jedro v naslednjem podajemo:

Evropska politika je primorana v zadnjih letih vedno bolj računati z dvema faktorjema: z Italijo in Rusijo. O obeh vladajo celo med političnimi strokovnjaki predsodki, s katerimi podcenjujejo političen pomen teh držav.

Vendar ni dvoma, da je vloga, katero igra danes Italija v sredozemskem morju vedno bolj imponujoča in da njene politike že zdavnaj ni več smatrati za privesek nemške ali francoske diplomacije; dejstvo je nadalje, da je Rusija revolucionarne tolpe in japonske karteče ložje prebavila, kakor so celo njeni dobri poznalci pričakovali.

Za to pa je bil strah med srednjeevropskimi politikami tim večji, ko je ruska diplomacija (za časa bosenske aneksije) na enkrat stopila na torišče evropske diplomacije in iskala stikov z Italijo. Govorilo se je splošno o možnosti tajnega rusko-italijanskega dogovora. O nujnosti take zveze, pravi autor, ni bil nikdo bolj prepričan kakor Italijani sami, ki so ruskega carja pozdravljali na italijanskih tleh kakor kakega odrešenika, četudi ga je še malo časa pred tem napadalo vso svobodomiselno italijansko časopisje kot trinoga in brezsrčnega krvnika.

Ta preobrat si je treba razlagati kot zmago trezne realne politike nad politiko čustev, katera je doslej skoro izključno ovladovala javno mnenje Italije. Slišati je bilo celo odkritosrčne glasove, da je prišel čas, ko Italija lahko da za svoje postopanje v krimski vojni Rusiji popolno zadoščenje in se žno definitivno zopet sprijazni.

Najgloblji vzrok teh italijanskih simpatij za Rusijo je treba iskati v neizmerni okrepitvi narodnega čustva med italijanskim narodom. Do nedavnih dob je bila Italija edina dežela v Evropi, kjer niso poznali narodnostne ideje; avstrijska politika napram italijanskemu prebivalstvu v črno-žoltih mejah pa je to čustvo neizmerno okrepilo in mu dalo smer sovražnosti proti Avstriji tako, da se je možnost vojnega konflikta smatrala vedno bolj za nujno, ko se ima uresničiti stara želja italijanskega naroda, da se odrešijo italijanske dežele in spoje s kraljestvom. To razpoloženje je prodrlo že v najširše vrste naroda, ko je stopil car Nikolaj II. na italijanska tla ognivši v velikem ovinku avstrijskih mej.

Profesor Michels razpravlja dalje o tem, če ima rusko-italijanska ententa tudi realne pogoje in pride v tem oziru do interesantnih zaključkov. Taka ententa more imeti, pravi Michels, svoje predpogoje le v trajnih skupnih političnih interesih; ekonomični interesi pri tem ne odločujejo. Eksport in import med Italijo in Rusijo je sicer znaten, vendar ne tako, da bi mogel politiko obeh držav trajno določevati. Ali ima zveza med Italijo in Rusijo kako »logično utemeljeno politično nado v bodočnost?, t. j. ali so splošne interesne sfere teh dveh držav take,

da bi se nikjer ne mogle križati brez resnejših posledic?« vprašuje prof. Michels. Odgovor na to vprašanje daje s stališča, katerega zavzema oziroma mora zavzemati Rusija napram akutnemu italijanskemu vprašanju iredentizma, ki vede naravnost v vojni konflikt z avstro-ogrsko monarhijo. Nemčija sicer garantira politično integriteto Avstrije in jo čuva. S tem pa seveda ni rečeno, da bi si Nemčija pri ugodnih ponudbah ne dala reči besedo, posebno v slučaju zmagoslavne vojne proti Avstriji, in si razdelili ozemlje, na katerem sta obe najbolj interesirani. Ako je Italija v prvi vrsti interesirana na južnem Tirolskem, ima zopet Nemčija največji interes na Trstu. Izravnava je tu mogoča le na ta način, da se Italija omeji na italijansko ozemlje, ter se odreče nemškim alpskim deželam, ki so sicer načrtane v iredentističnem zemljevidu, in pa da pripozna Trst Nemčiji, katera bi v tem slučaju gotovo ne ugovarjala aneksiji južnih Tirol. Trst se smatra v Nemčiji za pied à terre na adrijskem morju, kot točka, katero je treba brezpogojno spojiti politično z nemškim ozemljem. Splošno je znano, da vprašanje posesti Trsta smatrajo vsi Nemci to in onstran črno-žoltih mejnikov za življensko vprašanje nemškega naroda.

Rusko-italijanska ententa bi imela za Italijo le tedaj realen pomeni, ko bi hotela in mogla vseskozi podpirati italijansko politiko, ki meri na osvojitve italijanskega ozemlja, ki se danes nahaja še med avstrijskimi mejniki, zkožinkoz, to se pravi tudi na risiko, da se zaplete zaradi tega v vojno z Avstrijo in Nemčijo. Od tega vprašanja zavisi tudi odgovor na vprašanje glede možnosti rusko-italijanske entente.

In ravno v tej točki se nam kaže taka ententa kot nekaj naravnost absurdnega.

Prvič je Rusija v ozkih prijateljskih odnosih z Nemčijo, s katero jo spaja ne le tradicija dobrega razmerja, ampak še v večji meri notranja sorodnost njih državnega sistema in pa za obe državi — nevaren poljski problem, ki lahko postane smrtno orožje v roki ene kakor druge države, kakor hitro ga načne. To je eden z važnih momentov, ki govori proti možnosti rusko-italijanske zveze.

Drugi, še važnejši moment pa je ta, da je Rusija faktično prednja moč Slovanstva in da kot taka ne more delati politike, katere konsekvence bi bile v direktnem nasprotju s tem njenim značajem in vlogo. Panslavistično gibanje je za rusko politiko dandanes skoro ravno tak faktor, kakor je iredentizem za italijansko politiko. Panslavizem ima sicer v sebi nemštvo sovražen element, ki ne hote in hote sili Rusijo v konflikt z Avstrijo in Nemčijo in ima v tem oziru naravnega zaveznika v italijanskem iredentizmu. Po svojih rusko-ortodoksnih kulturnih svojstvih pa je skoro v enaki meri inkonkruenten ž njim. Toda to je postranskega pomena, bistven moment panslavizma, ki Rusijo v njeni politiki že v najbližnji bodočnosti zelo globoko loči od Italije, leži nekje drugje, namreč ravno v iredentizmu in njegovih aspiracijah, brez katerih italijansko-ruska ententa nima nobenega smisla za Italijo. Italijanski iredentizem, ki je že po svoji naturi agresiven, pa v svojih aspiracijah hudo kolidira z interesi Slovanstva. Ne sme se namreč prezreti, da se interesi iredente ne križajo le z interesi Nemcev,

ampak še v mnogo večji meri z interesi južnih Slovanov, n. pr. na Goriškem, v Trstu, Istriji in Dalmaciji. Avstrijska južna obal na jadranskem morju sega namreč deloma v italijansko, deloma pa v južno slovansko jezikovno in plemensko sfero. Če pa objektivno preudarimo razmere na tej črti, moramo priznati, da stoje tu stvari za Italijane dosti neugodnejše in mnogo manj jasno, kakor na južnem Tirolskem. Slovani na jugu prodirajo na vsej črti in spodrivajo svoje stare ekspropiratore. Danes že bije smrtna ura italijanski hegemoniji na avstrijski Adriji. Italijanizacija ob morskih mest in krajev je enkrat za vselej pri koncu; danes postajajo celo primorska mesta izvzet ni niti Trst — vedno bolj in bolj slovanska.

Dalmacija je za italijanstvo danes popolnoma zgubljena, to morajo iredentisti sami pripoznati in so opustili vsako nado, da bi bila ta dežela kdaj pripojena k kraljestvu. Pa tudi Istrija in Trst so v veliki nevarnosti. Jugoslovani smatrajo Istrijo deloma za slovensko, deloma pa za hrvaško ozemlje.

V Trstu stoji italijanska narodna stvar naravnost obupno, ker je slovenski živelj mnogo gibčnejši, žilavejši in se hitreje krepi kakor italijanski. Zato je popolnoma logično, ako pravijo dalekovidnejši iredentisti, da se da italijanstvo primorskih dežel rešiti edino še na ta način, da se te dežele priklopijo k italijanski državi. In ravno v tej točki so interesi italijanske iredente v diametralnem nasprotju z interesi politike Rusije kot prednje moči Slovanstva.

Postavimo pa, da bi si Italija v slučaju zmagoslavne vojne z Avstrijo prisvojila primorsko ozemlje, tedaj bo Italija imela še močnejšo slovansko iredento, kakor jo ima danes Avstrija. Število slovanskega prebivalstva bi se namreč znatno pomnožilo, ako bi Italija okupirala ozemlje, katrega meje so v zemljevidu iredente potegnjene do Ljubljane, kakor si to žele italijanski nacionalisti. Tukaj se torej interesi Rusije in Italije očevidno nasprotujejo. Narodno probujena Rusija, ki hoče vsaj čuvati, da se slovanski narodi ohranijo kot samostojne življenja sposobne celote in jih vedno bolj pritegne v svojo vplivno sfero, vsled česar je tudi v stalno napetem razmerju z avstro-ogrsko in če ni prišlo še do konflikta, je to pripisovati vplivom nemške diplomatične umetnosti, narodno prebujena Rusija pa nikdar ne more dopustiti, da si Italija osvoji provincije, ki so že danes takorekoč slovanske.

Da je Rusija dopustila če tudi nerada, da je Avstrija anektirala Bosno, je to vsaj v toliko upravičljivo, ker je Avstrija po večini svojega prebivalstva slovanska država oziroma je na najboljšem potu, da taka postane, toda čisto drugače bi se morala Rusija postaviti proti anektiranju slovenskega primorja po italijanski državi. Kooperacija iredentične in ruske politike bi bila mogoča torej le pod tem pogojem, ali da se iredenta odreče primorskim deželam, ali pa da Rusija žrtvuje Jugoslovane, pred vsem Slovence Italiji. Eno in drugo je skoraž ne mogoče, zato vidi avtor vse prej

možnost bodočega konflikta med Rusijo in Italijo, kakor pa rusko-italijansko entento. Tako torej prof. Michels. Avtor ima gotovo v bistvu prav in govori o kočljivih vprašanjih z redko odkritostjo.

Posebno globokoumno je zapopadena resnica, da je Italiji lažje se pogoditi z Nemčijo glede Trsta in italijanskih neodrešenih dežel, kakor pa z Rusijo. Nikjer se ni to jasneje pokazalo, da ima nemško-italijanska ententa realno podlago, kakor sedaj v balkanskem konfliktu, ko Nemčija, Avstrija in Italija s čudovito soglasnostjo koooperirajo in ko Italija, naravnost z mrzlično nezaupnostjo gleda, da bi se Rusija ne vsela na obal jadranskega morja, pri tem pa izrablja seveda avstrijsko diplomacijo na škodo monarhije. Avtor pa ni načel drugega, še interesantnejšega vprašanja, namreč vprašanja, kakšen pomen ima vspricho teh dejstev trozveza, posebno vstrajanje Avstrije v trozvezi, ko pravzaprav gre za njeno kožo. Ali to ni vprašanje, ki briga v prvi vrsti italijanskega politika, ampak na to vprašanje si mora dati odgovor avstrijski politik. Odgovor je proč od trozveze — k tripel-ententi! Politika avstrijske diplomacije je le v enem oziru dosledna, namreč v tem, da je delala vedno politiko, ki našim državnim interesom ni nikoli odgovarjala. In v tem je tudi vstrajna.

RAZNO.

Srbsko-bolgarski spor. Pravzaprav je treba govoriti danes že o srbsko-bulgarski vojni. Pri nas na Slovenskem si gotovi Jugoslovani belijo glave, na katero stran se naj Slovenci postavimo. V slovenskem ministerstvu za zunanje zadeve v Frančiškanski ulici pa so se z vsem temperamentom postavili na stran Srbov in prezanimivo je opazovati, kako pišejo danes ti ljudje o Bolgarih, katere so hoteli še včeraj zvariti s Srbi in Slovenci v nov jugoslovanski narod. Danes ti Bolgari niso nič več Slovani, ampak Švabi, germanofilski tartari etc. Nesramnejše ni v zadnjem času pisal noben nemški list o Slovanih kakor ljubljanski »Dan«. Gospoda iz Dnevovega uredništva! Vi nas bodete učili Slovanstva?! Žalostno bi bilo za Slovanstvo, ko bi bili vsi Slovenci taki Slovani, kakor je Dnevov urednik. Kdor ni duševno slep, temu se bodo menda sedaj odprle oči.

Slovenec, ki ima količkaj slovanske zavesti v sebi, se bo z gnevom odvrnil od te vojne, ki je delo nerazsodnih hujšakačev v časopisju na eni in drugi strani. Mi smo prepričani, da bodo srbski kakor bolgarski narod to vojno še iz srca obžalovali tako, kakor jo mi danes obžalujemo in obsojamo. Ne smemo pa pozabiti, da ta vojna ni le srbsko-bolgarska krivda na Jugoslovanstvu, ampak je ob enem tudi nesreča srbskega kakor bolgarskega naroda, zaradi katere oba v enaki meri pomilujemo. Kar se tiče krivde nismo na nobeni strani, kar se pa tiče nesreče, veljajo naše simpatije obem. To je naše stališče v srbsko-bolgarskem sporu.

Napreden pozdrav iz učiteljske tiskarne. Ljubljanski »Dan« je pozdravil drugi letnik »Napredne Misli« takole: »Kakor čujemo je albanofilska »Napredna Misel«, ki jo izdaja etc. slovenski docent Dr. Mihajlo Rostohar v Pragi vsled nerazumevanja od strani občinstva pre-

nehala izhajati. Albanski odbor na Dunaju bi imel tu hvaležno polje za subvencije.« Ljubljanski »Dan«, o katerem nekateri pravijo, da čuje večkrat tudi »travo rasti«, je priobčil to izmišljeno notico v namenu, da bi premotil naročnike »Napredne Misli« in jih odvrnil od nje. Ko bi v uredništvu Dneva vedeli, kako malo naše občinstvo da na njegove pisarije, bi bili bolj previdni s takimi in enakimi noticami. Ko je Dan »N. M.« najbolj napadal, so se priglasili novi naročniki, ki so se od Dneva odvrnili. List, ki hoče eksistirati od podpore naročnikov, mora vršiti svoje dolžnosti, in izmed teh je prva ta, da poroča objektivno resnico. To pa, kar počenja Dan s svojimi naročniki, je grda farbarija in špekulacija na lahkovernost čitajočega občinstva. Še nikoli ni bila potreba po napredni reviji, ki kritično motri naše javno življenje, tako velika, kakor danes, ko se hoče vedno bolj širiti slaba žurnalistika. »Napredna Misel« svojo nalogo po izpričbi naprednega čitajočega občinstva vestno izvršuje. Prepričanje, da se v današnjih resnih časih tudi na Slovenskem ne da več ob samih frazah duševno živeti, se vedno bolj utrjuje. V tem je moč Napredne Misli, kateri je kak dr. Lah popolnoma neškodljiv človek.

Bolgarski akademiki so odgovorili jugoslovanski mladini: »Bolgarska mladina je vedno podpirala misel jedne ali odkritesrčne balkanske zveze, ne da bi bili odškodovani narodni ideali njenega naroda. V desego tega je ona vedno podajala roko srbski mladini, delovala za zблиžanje in jednoto vseh balkanskih akademikov ali danes je razočarana, ker vidi, da ugrabljajo zavezniki čisto bolgarsko zemljo v Makedoniji, katero so Srbi oficijelno in po pogodbi priznali — na način, ki ga zgodovina ne pozna, ne da bi srbska mladina protestirala. Zato se nahajamo pred delom naših zaveznikov, katero preseneča s svojo krutostjo pri dosegu končnega cilja. Leta 1885. ko sta se severna in južna Bolgarska združile, so bili to bratje Srbi, kateri so nam hoteli z vojsko to zabraniti (N. B. iz zavisti, da bi ne bili Bolgari močnejši kakor Srbi!). L. 1905. sprejelo je bolgarsko sobranje pogodbo o carinski jednoti s Srbi, ali bratje Srbi so prodali to pogodbo za svoje interese neprijateljem Slovanstva. Danes, ko se na tak način tepta pogodba, katera je bila za podlago zvezi in doseženih uspehov, se obračamo k Vam, da bi bili strogo pravični v svoji sodbi. Bolgarski narod nikdar ne želi vladati drugim narodom. K Srbiji je bilo pripojeno 10.000 km² bolgarske zemlje po berolinski pogodbi. Sultan sam je priznal dve bolgarski eparhiji — niško in pirotsko. V strahu za narodno bodočnost od zdaj nikomur ne moremo dovoliti, da bi segal po naši narodni blaginji; posebno danes ne, ko nepristranska zgodovina pripozna, da je turško vladarstvo bilo zlomljeno hvala krvi 87.000 Bolgarov padlih pod turškim svincem in hvala milijardskim žrtvam, katere bodo dolgo podkopovale naše narodno bogastvo. Kot slovanska mladina moramo mi vsi rasti in se krepiti z idejo narodne samostojnosti, v kateri je jamstvo slovanske jednote.« Na ta odgovor je morala jugoslovanska mladina v Pragi molčati. Ali pa se je tudi kaj naučila iz njega?

Bolgari so morali vzdrževati najhujše turške navale, Srbi in Grki pa so si med tem razdeli med seboj bolgarsko zemljo v Makedoniji, zaradi katere so Bolgari napovedali vojno Turčiji. Posebno slovansko to ravnanje ravno ni bilo, pa če tudi hočejo Srbi sedaj zvaliti vso krivdo na Bolgare. S tem pa nikakor nočemo trditi, da Bolgarov nobena krivda ne zadene. Jamstvo slovanske jednote je edino v tem, da se vsak narod svobodno razvija, ne pa v tem, da bi eden narod vladal nad drugim in ga nacionalno in gospodarsko izkoriščal. Srbi so pogazili princip narodne ideje napram Bolgarom, svojim zaveznikom, to je notorično dejstvo, in posledica tega je srbsko-bolgarski spor in vojna med dvema slovanskimi narodoma. O tem naj premišljujejo posebno tisti, ki govorijo o nesrečem »slovenskem separatizmu«, katerega hočejo delati celo odgovornega za srbsko-bolgarski spor. Od praznega navdušenja do smešnosti je resnično samo majhen korak, kakor je dokazal pisec članka »Strašni ilirski dnevi Srbov in Bolgarov.« K članku se še povrnemo, ker na način, kakor to hoče avtor onega članka, se jugoslovanskega vprašanja ne rešuje. U.

Zgled za naša obrambna društva. Češko obrambno društvo »Národní jednota pošumavská« se je lotilo jako pametne akcije. Hoče namreč umeščati otroke čeških starišev iz nemških krajev čez počitnice v čeških rodbinah v češkem osredju. Med česko mladino zažene ti otroci na ta način narodno zavest in se začno čutiti člani svojega naroda, kar se sicer starišem v nemškem osredju malokdaj posreči doseči. Kdor pozna psihologijo narodne zavesti, mora priznati, da je to edino primeren način, po katerem se da ohraniti naraščaj čeških starišev v nečeškem socialnem osrednju. Na Slovenskih mejah je vse polno osamljenih slovenskih otrok sredi ponemčenega ozemlja. Ko bi se te otroke dalo čez počitnice v slovenska osredja, bi s tem veliko storili za okrepitev slovenske zavesti na mejah. Kolikor nam je znano, bi bila taka akcija združena z neznatnimi stroški, posebno ker v nekaterih slučajih je mogoče otroke kratkoma zamenjati čez počitnice. Ta navada je na naših mejah celo udomačena. U.

Slaba duševna hrana. Dan štv. 545. je serviral svojim bralcem sledečo duševno hrano: Bolgarsko ravnanje napram Srbom je na las posledica tudi na slovenskem ex. katedra pridigovanega narodnega separatizma, posledica vzgoje, ki se vrši v okvirju a la stavek v Narodnih Listih: Istina je to, da smo Slovenci pripravljeni svojo slovensko narodnost braniti tudi proti slovanskemu narodu etc.« Duhoviti urednik Dneva je pozabil svojim bralcem še to povedati, da je dr. Rostohar povzročil tudi srbsko-bolgarsko vojno. Za tako duševno hrano Dnevove naročnike samo pomilujemo.

Beseda o naprednosti. Z naprednostjo se dandanes nesmiselno meče sem in tja, kakor s kepami, kadar nam južni vetrovi otajé sneg. V imenu naprednosti — tako so pisali nekateri slovenski časopisi — se moramo zavzemati za ilirizem, češ ilirizem je pojav, je tok našega življenja in kdor je med Slovenci v resnici napreden, bo moral ta tok podpirati, ne pa ga zavirati. Kdor ga zavira, nima pravice, da si nadeva ime »napreden«. Temu pojmovanju naprednosti moramo kar najodločnejše opomirati, zato ker je to zgolj igranje z besedami in nič več. Zakaj, slepo slediti vsakemu toku ali razvoju, še ne po-

meni naprednosti. Tudi bolezen je razvoj organizma, ampak razvoj, ki eksistenco organizma ograža. Ali bo morda zdravnik pasivno zasledoval ta razvoj in ga ne bo skušal zadržati? Smrt je tudi neka faza razvoja v življenju, pa vendar se ji upiramo kar moremo, skušamo ta razvoj zadržati, kolikor se le da. Ali smo vsi skupaj zato reakcionarji po naravi? Ali ni klerikalizem tudi naš političen tok in razvoj? Ali ga moramo podpirati zato, da si zaslužimo ime »naprednjakarja«? Dalje: tudi nemškutarstvo je pojav in prežalosten razvoj socialnega življenja na naših mejah. Ali pa se morda nemškutarstvu, zato ker je tudi neki razvoj, sploh ne smemo ustavljati? Potem bi bila vsa naša narodna obramba pravzaprav reakcionarstvo. Ilirizem je podoben razvoj, ker hoče naš narod na jugoslovanski podlagi odnarodnjevati. Zato se mu vsak pravi Slovenec tudi upira. Že iz navedenega sledi, da naprednost še ni zapopadena v povspesjevanju vsakega razvoja, temveč le takega razvoja, ki meri na realizacijo kake življenske vrednote. Kdor se ilirizmu upira in njegov razvoj zadržuje, ščiti narodnost in deluje torej na ohranitve velike življenske vrednote. Kdor pa ilirizem podpira, ta uničuje narodno življenje in je reakcionar, če tudi si nadeva ime naprednjaka.

R.

»Kritična metla«. Kritično metlo je napovedal jurist Vladimir Knaflič v »Vedi« juristu Lemežu. Dokler je on kritiziral po svoje, je bilo vse v redu, zdaj pa, ko so naši ljudje začeli uvidevati, da ni vse zlato, kar se svetli, je napovedal V. K. kar metlo. Mi, ki smo V. K. spis »Jugoslovansko vprašanje« čitali, moremo reči, da ima Lemež v celoti prav, ako izvzamemo nekaj stilističnih lapsusov; zato tudi ne moremo odobravati, da bi se tega, ki hoče kritizirati Knafličeve publikacije, nagnalo kar s metlo! Lemeževi kritiki se gotovo ne more očitati kake nehonetnosti, katero V. Knaflič predbaciva v »Vedi« meni, ko sem se drznil kritizirati ilirizem. Danes pač ni več dvoma o tem, da je Knafličev očitek nehonetnosti izšel iz globine njegove nehonetnosti. Pa menda ne, da bi bil hotel K. s tem povzdigniti znanstven nivo »Vede«? In če res pride kritična metla, ki je napovedana, potem bo morala najprej temeljito ošvrkniti V. K. Zakaj to, kar je pisal n. pr. o narodnem radikalizmu v »Naših Zapiskih« in pa njegova v Edinosti priobčena »strokovna ocena« mojega članka o ilirizmu, je vseprej kaj drugega, kakor kritika. Pometajte najprej pred svojim pragom!

Iz uredništva. Izkazala se je potreba, da damo prostora tudi situacijskim dopisom, ki se tičejo slovenskega javnega, posebno političnega življenja. Revija, ki ne mara delati dnevne politike, lahko priobčuje kritiko naših javnih razmer, v kolikor bo pisana stvarno. Prihodnjič priobčimo pismo iz krogov naprednega učiteljstva, iz katerega se vidi, kako napreden učitelj sodi o Dnevovi žurnalistiki. Mi nismo nikoli hoteli generalizirati in po revolverski žurnalistiki Dneva presojati naprednega učiteljstva. Resnica pa je, da bi Učiteljska tiskarna uredništvo Dneva lahko naučila vsaj za silo dostojnosti. Napredna Misel bo odslej Dnevovo pisavo kritično motrila in to v interesu napredne žurnalistike.

Iz upravnništva: Kdor si obdrži 1. številko drugega letnika *Napredne Misli*, ga smatramo za naročnika. Dobi se še nekaj izvodov I. letnika za snižano ceno. Naroča se pri upravništvu N. M., Praga IV.-257.

VSEBINA PRVE ŠTEVILKE.

	Str.
Mir	1
Slovanska kriza	5
Potreba enotne napredne politične organizacije na Slovenskem	11
Deset let v struji	14
Narodnost v sociološkem pomenu	21
Dijaška avtonomija	24
Izbira poklica	37
Pregledi in referati:	
Političen pregled: Rusija kot prednja moč Slovanstva pa moderna Italija	42
Razno	45
Srbsko-bolgarski spor. — Napreden pozdrav iz učiteljske tiskarne. — Bolgarski akademiki so odgovorili. — Zgled za naša obrambna društva. — Slaba duševna hrana. — Beseda o naprednosti. — Kritična metla. — Iz uredništva.	

